

Załącznik 2a. AUTOREFERAT PRZEDSTAWIAJĄCY OPIS DOROBKU I OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH

I. Imię i nazwisko: MIKOŁAJ MADUROWICZ

II. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe

| 1

2000 – magisterium w zakresie geografii ekonomicznej, na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, praca magisterska pt. *Sfera sacrum w przestrzeni miejskiej Warszawy* (egzamin magisterski: 30.05.2000).

2005 – doktorat w dziedzinie nauk o Ziemi w zakresie geografii, na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, rozprawa doktorska pt. *Istota i dynamika przestrzeni tożsamości miasta. Studium geograficzno-kulturowe Warszawy* (obrona doktorska: 1.03.2005). Rozprawa została uhonorowana nagrodą Dziekana Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego (15.11.2005).

III. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

- 1.10.2004 – 30.04.2005 – asystent w Instytucie Geografii Społecznej, Ekonomicznej i Regionalnej na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego.
- 1.05.2005 – 30.09.2016 – adiunkt w Instytucie Geografii Społecznej, Ekonomicznej i Regionalnej (od 2006 roku w Instytucie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej) na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego.
- 1.10.2016 – 30.09.2018 – starszy wykładowca w Instytucie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego.

IV. Wskazanie osiągnięcia naukowego wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki

(Dz. U. z 2016 r. poz. 882, ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.)

(A) Tytuł osiągnięcia naukowego: *Ciągłość miasta. Prolegomena*

(B) Autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, miejsce wydania, recenzenci wydawniczy:

autor:

MIKOŁAJ MADUROWICZ, *Ciągłość miasta. Prolegomena*, 2017, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa

recenzenci wydawniczy:

prof. dr hab. TADEUSZ GADACZ

(Instytut Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie)

prof. dr hab. GRZEGORZ WĘCLAWOWICZ

(Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego Polskiej Akademii Nauk)

(C) Omówienie celu naukowego i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

- Wprowadzenie do problematyki

Jakkolwiek zarówno ciągłość, jak i miasto należą do zagadnień od dawna obecnych w intelektualnym dyskursie wielu dziedzin badawczych, niemniej warto mierzyć się nieustannie ze znanymi pytaniami i problemami, bo ich dotychczasowe rozwiązania rzadko kiedy pozostają w mocy od momentu sformułowania – przynajmniej w ich wersji pierwotnej. Podążając śladem myśli F. Braudela [1992], który zauważył, iż **miasto** stanowiło anomalię w domenie zaludnienia – poprzez swoistą koncentrację ludzi i domów – możemy uznać miejskie osadnictwo za perturbację ciągłości przestrzeni, pewne odstępstwo od początkowej postaci zamieszkiwania, chociażby ze względu na skalę: zrazu ilościową, następnie już jakościową. Z kolei pytanie o **ciągłość** – bodaj jedną z najważniejszych kwestii ontologicznych – wydaje się problemem niemal tak dawnym jak samo poznanie; człowiek przecież nie tylko zwykł się zastanawiać nad kondycją własnego istnienia (m.in. w zakresie trwałości życia, koherencji z poprzednimi generacjami czy

synchronicznej współobecności z innymi), ale i charakterem bądź statusem własnych możliwości poznawczych (np. ich kontynuacyjnością, korespondencją nowych konstatacji z wiedzą uprzednio zgromadzoną).

Rekonstrukcja problemu ciągłości w dziedzinie ludzkiej myśli przypomina rekonstrukcję samej ciągłości, a ta nie zawsze przebiega linearnie, względnie przy wykorzystaniu niezmiennego instrumentarium badawczego. Dodajmy także, że relatywizacja przedmiotowa – w postaci transpozycji od „ciągłości *sensu largo*” do „ciągłości czegoś” – precyzuje i dookreśla granice założonego namysłu, aczkolwiek rodzi niechybnie nowe pytania, wynikające już z istoty tego „czegoś”. Tym „czymś” może być miasto.

Miasto – gdyby przyjąć perspektywę ludzkiego życia – stanowi strukturę długotrwałą. Jednym zaś z odcieni ciągłości również jest długotrwałość. Struktury permanentne, chroniczne, zmienne acz cierpliwie aktualne, zawsze pojawiają się w polu widzenia: czy to jako kontekst dla zdarzeń bądź wobec nich kontrapunkt, czy to w postaci symultanicznego spektrum dziejowości wtopionej w przestrzeń, lub też w formie pozostałości, reliktyw, endemitów. O ciągłości – i o mieście – współdecydują dawne czynniki, teraźniejsze sytuacje i spodziewane sprzyjające scenariusze przyszłości; słowem – okoliczności dotychczasowe i nadchodzące, pozostające zazwyczaj wynikiem gry między konfiguracjami imperatywnymi i swobodnymi, relewantnymi oraz redundantnymi. Dość wspomnieć, że w trwałych strukturach zakorzenione są warunki dla potencjalnych rozwiązań i urzeczywistnień szczegółowych, więc – zależnie od dynamiki przemian w świecie i czasowego uwarstwienia – tam właśnie możemy poszukiwać zwiastunów ewentualnych przyspieszeń i wolt [Koselleck 2012].

Mimo długotrwałości ontologicznej (miasto trwa i w swej trwałości dla współczesnego człowieka jest obecne „od zawsze”) i epistemologicznej (miasto jako figura eksplanacji i dziedzina eksploracji towarzyszy refleksji badawczej od czasów starożytnych), zurbanizowana przestrzeń lubi wymykać się siłom rozumienia tylekroć, ilekroć pozwala się wytłumaczyć, sprowadzić do operacyjnych wskaźników lub do płaszczyzny użytecznościowej. Najrozsądniej byłoby powtórzyć za K. Rahnerem – nieco trawestując jego refleksję – że miasto jest pytaniem, na które nie ma odpowiedzi. Immanentną jego właściwość stanowi bodaj niemożność dookreślenia, chociaż z tyłoma przecież ucieleśnieniami jego idei obcujemy na co dzień. Niewykluczone więc, iż **ciągłości miasta** należy synekdochicznie upatrywać w ogólnej substancji zawierającej się w realizacjach poszczególnych, tak jak J.G. Herder historię ludzkości czytał przez pryzmat historii narodów [Szacki 2005].

▪ Cel naukowy i pytania badawcze

Główną przesłanką podjętego badania była chęć zglebienia problemu: **czy miasto to byt ciągły** – a tym samym pragnienie dociekania, czy kategorie ciągłości i miasta można zwrotnie używać do ich wzajemnego zrozumienia / wyjaśnienia, słowem: czy miasto daje się konceptualizować i operacjonalizować w kontekście ciągłości, jak również – czy miasto stanowi ową (wyżej wzmiankowaną) realizację poszczególną, czyli miejskie ucieleśnienie lub partykularyzację ogólnej idei ciągłości. Ścieżka prowadząca do roboczych odpowiedzi na te pytania wiodła przez dziedzinę:

- definiowania (czy w ramach wykładni fenomenu miasta znajdujemy ciągłość jako jego warunek *sine qua non* względnie cechę konstytutywną, a nawet różnicującą),
- determinowania (czy, kiedy i gdzie miasto zachowuje ciągłość),
- cechowania (jeśli miasto to byt ciągły, to o jakiej ciągłości jest mowa),
- obowiązywania (jeśli miasto nie jest ciągle, to czy pozostaje nieciągle, czy wręcz zerwane – gdzie i kiedy dochodzi do zmiany statusu) oraz kazualności (dlaczego miasta bywają ciągle, nieciągle i zerwane).

Do grupy pomocniczych dylematów, uzupełniających namysł nad głównym wyzwaniem badawczym, włączono pytania: ■ czy osadnictwo potwierdza, czy raczej przeczy idei ciągłości? ■ czy ciągłość należy przyjąć za (i) scenariusz aktualizacji potencjalnych możliwości miasta, (ii) modelową asymptotę lub (iii) granicę jego statusu i postaci uobecniania się?

Stricte ciągłościowymi kwestiami były pytania o to, co stanowi istotę ciągłości (ontologicznej / epistemologicznej): ■ następstwo w czasie? ■ wyrazistość świadectw tego następstwa? ■ przekonanie o konieczności tworzenia takich świadectw? ■ więź przestrzenna? ■ siła i długotrwałość relacji? ■ związek przyczynowy? ■ wielowarstwowość stosunku? ■ koherencja pozostałości wobec źródła?

■ Zakres i płaszczyzny rozważań

Badawcze poszukiwania poświęcone ciągłości miasta – po pierwsze – usadowiono w szerokim **spektrum transdyscyplinarności**, zaprzęgając do wehikułu badawczego adekwatne pola dyscyplinarne geografii i archeologii, filozofii i historii, socjologii i ekonomii, architektury i urbanistyki, kulturoznawstwa i politologii, matematyki i fizyki na zasadzie wzajemnego ich uzupełniania się, „symultanicznej rekonfiguracji wiedzy”, prowadzenia osi rozważań „w poprzek istniejących granic dyscyplinowych”, gdyż zarówno miasto, jak i ciągłość – jako problemy czekające na permanentne rozwiązywanie – wymykają się pojedynczym dziedzinom [Michałowska 2014].

Po drugie – bazową proveniencję i *entourage* intelektualny dla obydwu tytułowych zagadnień zakorzeniono w **geografii kultury**, związanej „z zespołem stosowanych przez człowieka technologii i działań kulturowych w celu przekształcenia w ciągu pewnego czasu określonych obszarów na ziemi przez ludzi tworzących pewną grupę kulturową” [Otok 1986, s. 7]. Wychodzono bowiem z założenia, że miasto jest nie tylko przestrzennym rezultatem działalności kulturowej i spuścizną po uprzednim użytkowaniu, nie stanowi wyłącznie wydzwiku dyfuzji określonych idei, ludzi czy wytworów materialnych, nie udostępnia się jedynie jako mariaż typowości i oryginalności, przejściowości i stałości, antropogeniczności i przyrodniczości (gdy idzie o genezę krajobrazu), lecz przede wszystkim miasto – pochodna trwałości i zmiany – uobecnia się jako proces kulturowy, znajdujący wyraz przestrzenny w perspektywie diachronicznej, a zarazem fenomen trwający w czasie.

Po trzecie – przepracowano **wiązki problemowe** dedykowane idei ciągłości (wykładnia, istota, uwarunkowania, metodologia badań) i ciągłości miasta (rozumienie, wymiary, uwarunkowania, operacjonalizacja), z rozpisaniem na moduły szczegółowe (definiowanie ciągłości przez przedstawicieli rozmaitych dyscyplin naukowych, identyfikacja bytów ciągłych, paradygmatyka i syntagmatyka ciągłości, metrum ciągłości, ciągłość a pojęcia pokrewne, ciągłość miejskich funkcji i elementów zagospodarowania, objaśnianie miasta poprzez ciągłość – i *vice versa*, atrybuty miejskiej ciągłości, granica utrzymania statusu miasta, dynamika tożsamości miejskiej).

Po czwarte – miejski dyskurs ciągłości i zerwania poprowadzono na trzech **poziomach analitycznych**, osadzając rozważania (i) w skali wybranego fragmentu miasta, (ii) w obrębie całej jednostki miejskiej oraz (iii) w ujęciu zagregowanym (w mnogościowym zbiorze miejscowości), zarówno na płaszczyźnie uwarunkowań i przesłanek, jak też form i konsekwencji. Analizę zaś wykonano w ramach wyróżnionych **rodzajów ciągłości** (semantyczno-formalnej; czasowej i przestrzennej; organizacyjno-funkcjonalnej) i **diedzin ciągłości** (kulturowo-cywilizacyjnej i historycznej; geograficznej, społecznej i ekonomicznej; polityczno-ustrojowej; architektoniczno-urbanistycznej).

Po piąte – w passusach dotyczących *stricte* kulturowego fenomenu miasta **zasięg czasowy** rozważań rozpięto od okresu prehistorycznego do współczesności, natomiast w częściach studium poświęconych samej kategorii ciągłości

odwołano się także do periodyzacji fizykalnych (w skali mikrofizyki i astrofizyki), geologicznych, archeologicznych i historycznych. Miejskim **zakresem przestrzennym** objęto zaś osadnictwo sześciu kontynentów (Europy, Azji, Afryki, Ameryki Północnej i Południowej, Australii i Oceanii).

4 ■ Logika badania

Końciec rozważań zbudowano najpierw ■ z refleksji poświęconych idei ciągłości (także wobec zmienności i zerwania) na płaszczyźnie ontologicznej, epistemologicznej i czasowo-przestrzennej; następnie – ■ na podstawie uwarunkowań długiego trwania i rewolucji (dziejowych cięć) – podjęto ■ wysiłek operacjonalizacji i klasyfikacji ciągłości miasta podług jej rodzajów i dziedzin na trzech poziomach operacyjnych, streszczających się do fragmentu miasta, całości jednostki osadniczej i aspektu zagregowanego-mnogościowego (o czym była mowa wyżej); wreszcie ■ rozpoznano okoliczności zachowania ciągłości i przyczyny jej zerwania – wraz z weryfikacją początkowego domniemania, że nieciągłość można eksplikować trojako, to jest jako: (i) *novum* z zewnątrz, czyli zerwanie transcendentne; (ii) błąd wewnętrzny, czyli zerwanie immanentne; lub (iii) zmianę kontekstu, czyli metazerwanie – aby zwieńczyć tę peregrynację ■ roboczym katalogiem konstytutywnych elementów ciągłości miasta.

Logikę przyjętej w opracowaniu **konceptualizacji** ciągłości *sensu largo* oddaje następująca tabela:

REJESTR CIĄGŁOŚCI	WYKŁADNIA CIĄGŁOŚCI		PROCES	MOŻLIWE EKSPOZYCJE CIĄGŁOŚCI	PROCES ⁽²⁾
EPISTEMOLOGIA (skąd? kto? po co?)	CIĄGŁOŚĆ OPERACYJNA (pierwotna)	CIĄGŁOŚĆ SĄDU (założenie)	OBJEKTYWIZACJA SUBIEKTYWIZACJA	<ul style="list-style-type: none"> perspektywa (spójrzanie) skala (pomiaru, obserwacji) ocena normatywna (tożsamość, różnica) potrzeba (cel) weryfikacja (prawda) ⁽¹⁾ 	ABSOLUTYZACJA RELATYWIZACJA
SYNTAGMATYKA (dlaczego?)		CIĄGŁOŚĆ TENDENCJI (kodyfikacja znaczeniowa)		<ul style="list-style-type: none"> funkcja (ruch, droga, ciąg matematyczny) zasada (prawidłowość, prawo) wektor (rozwoj, stagnacja, regres) 	
SYNTAKTYKA (jak? gdzie? kiedy?)	CIĄGŁOŚĆ UPOSAŻENIA (wtórna)	CIĄGŁOŚĆ RELACJI (stosunek, więź, związek)		<ul style="list-style-type: none"> współczesność, równoległość, następstwo, kolejność przyczyna, skutek ład, porządek, struktura, system sposób częstotliwość, intensywność 	
SEMANTYKA (jaki?)		CIĄGŁOŚĆ CECHY (przestrzeń nacechowana) ⁽²⁾		<ul style="list-style-type: none"> opozycje nieneutralne: dobro – zło piękno – brzydota sacrum – profanum prawda – fałsz 	
ONTOLOGIA (co?)	CIĄGŁOŚĆ FAKTYCZNA (pierwotna)	CIĄGŁOŚĆ ISTOTY (przestrzeń konstrukcja) ⁽²⁾		<ul style="list-style-type: none"> opozycje neutralne: otwarcie – zamknięcie harmonia – dysonans tożsamość – różnica skończoność – nieskończoność ciągłość – zerwanie 	

Uwagi: (a) – odległość, uczestnictwo, kontakt, wymiana, wpływ, oddziaływanie, przynależność, dynamika, komunikacja;

(b) – spójność, zwartość, trwałość, stałość, hierarchia, zmienność.

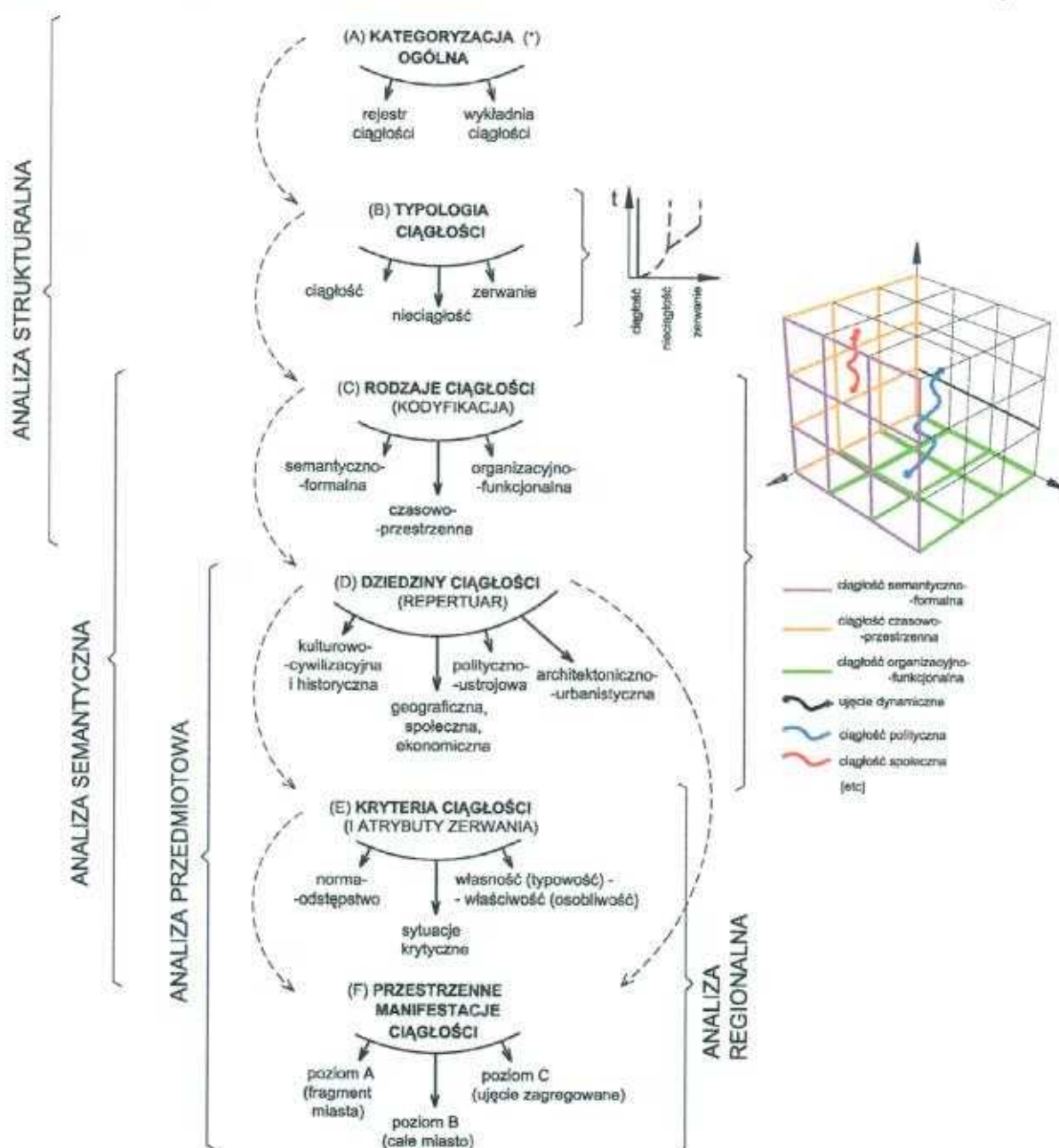
Źródło: opracowanie własne; ad (1): zob. Madurowicz [2012, s. 89–100]; ad (2): zob. Madurowicz [2007, s. 51]; ad (3): zob. Lisowski [2003, s. 30–33].

Tytułem objaśnienia: dają się wyróżnić mianowicie co najmniej trzy zasadnicze odmiany ciągłości: pierwotna ■ ciągłość faktyczna; pierwotna ■ ciągłość operacyjna; jak też wtórna ■ ciągłość uposażenia. Tę ostatnią rozumię się (wariantywnie – w zależności od zakresu i głębokości namysłu badawczego) jako syntagmatyczną ciągłość tendencji (ukierunkowaną kodyfikacyjnie i znaczeniowo), syntaktyczną ciągłość relacji (stosunków, więzi, związków) oraz semantyczną ciągłość cech (własności, atrybutów). Ciągłość ontologiczna jest więc ciągłością istot (zawartości rdzennej), ciągłość epistemologiczna zaś ciągłością sądu (założenia, poznawczego oczekiwania i oceny).

Wektor ustanowiony orientacyjnie od tej pierwszej ku drugiej wyznacza skłonność (azymut) ku subiektywizacji, wektor odwrotny – ku obiektywizacji. Analogicznie, dyspozycja do absolutyzacji wznaga się od płaszczyzny ontologicznej do syntagmatycznej (np. w formule uniezależniania się przestrzeni od materii), a trend relatywizacyjny intensyfikuje się przeciwnie (np. w postaci uzależniania się przestrzeni od materii). Rodzaje ciągłości (przestrzenną, czasową, semantyczno-formalną – w tym stanu, a także organizacyjno-funkcjonalną) zakotwiczyć można w obrębie pierwotnej ciągłości faktycznej i wtórnej ciągłości uposażenia; natomiast dziedziny ciągłości (na niwie miejskiej: kulturowo-cywilizacyjną, historyczną, geograficzną, społeczną, ekonomiczną, polityczną, ustrojową, architektoniczną, urbanistyczną) osadzić w kontekście pierwotnej ciągłości operacyjnej oraz (ponownie) wtórnej ciągłości uposażenia.

15

Logikę przyjętej w opracowaniu **operacjonalizacji** ciągłości miasta przedstawić zaś można w taki sposób:

Tytułem uczytelnienia: spośród syntagmatycznych opozycji wyróżniono dychotomię „ciągłość – zerwanie”, dając prymat ciągłości, strukturalnie ją kategoryzując jako ontologiczną ciągłość istoty (w ramach przestrzeni-konstrukcji) oraz jako semantyczną ciągłość cechy (w obrębie przestrzeni nacechowanej). Między ciągłością a zerwaniem dają się

wyodrębnić typologicznie sytuacje pośrednie (przyjawszy dwa bazowe pojęcia za asymptoty, hipotetycznie domykające spektrum możliwości), a mianowicie nieciągłość i zmiana nienaruszające tożsamości (niefalsyfikujące kontynuacji) danego bytu, jak też radykalne przeobrażenie skutkujące transformacją statusu bądź unicestwieniem. Analizę strukturalną ciągłości wieńczy kodyfikacja rodzajowa (ciągłość semantyczno-formalna, czasowo-przestrzenna i organizacyjno-funkcjonalna), która poniekąd otwiera analizę znaczeniową (w naszym przypadku miejskiej ciągłości uposażenia). W następnej kolejności przychodzi czas na analizę przedmiotową dziedzin ciągłości (kulturowo-cywilizacyjnej i historycznej, geograficznej, społecznej i ekonomicznej, polityczno-ustrojowej, architektoniczno-urbanistycznej), a na jej podłożu podjęto analizę semiotyczną (repertuaru przyczyn ciągłości i zerwania wraz z uwarunkowaniami). Potencjalnym rozwinięciem jest analiza regionalna (z wyszczególnieniem miast ciągłych, nieciągłych i zerwanych).

Począwszy od kodyfikacji rodzajowej, skończywszy zaś na perspektywie regionalnej, identyfikujemy ciągłość (zerwanie) na co najmniej trzech poziomach: wtedy gdy szacujemy ciągłość fragmentu miasta (poziom A); kiedy badamy ciągłość miasta jako całości – jednostki osadniczej *en bloc* (poziom B); wreszcie w aspekcie zagregowanym, tj. na płaszczyźnie zbiorowej czy interakcyjnej (w rachubę biorąc np. procesy umiastowienia, dynamiki lokacji, relacje łączące ośrodki, regionalny ogląd przestrzenny – typu *urban belt* itd.) (poziom C).

▪ Metodologia i źródła

W studium o ciągłości miasta metodologia występowała na dwóch poziomach: metodologii wiodącej ku ustaleniom – oraz – metodologii stanowiącej wynikowe ustalenia. W sensie operacjonalizacyjnym w każdym przypadku metodologia przyjmowała postać albo ■ epistemologii (czyli badawczych stanowisk i ogólnych idei poznawania ciągłości, w tym ciągłości miasta), albo ■ metodologii właściwej (czyli dziedzinowych procedur, tropów poznawczych i kierunków postępowania), albo ■ metodyki (czyli wybranych algorytmów, wskaźników bądź predykatów ciągłości).

Na **metodologię wiodącą ku ustaleniom** – pozwalającą zatem rozpoznawać sposoby identyfikacji, szacowania i klasyfikacji ciągłości, w tym ciągłości miasta – złożyły się zasadnicza analiza wiązek problemowych (wzmiankowanych w punkcie nt. zakresu i płaszczyzn rozważań), które przedyskutowano w świetle źródeł piśmienniczych (przedmiotowa literatura naukowa z zakresu filozofii, historii, socjologii, urbanistyki, archeologii, fizyki, geografii, kulturoznawstwa, prawa) oraz kartograficznych i planistycznych (historycznych i współczesnych), tekstów kultury i dziejowych świadectw (inskrypcje, dokumentacja), empirii (autopsje zebrane podczas wizyt w kilkudziesięciu miastach europejskich, amerykańskich i japońskich), wreszcie spotkań. Te ostatnie okazały się kluczowymi dla wzbogacenia namysłu, a były to 22 pogłębione wywiady z wybitnymi reprezentantami nauki (geografami, fizykami, archeologami, historykami, socjologami, filozofami, literaturoznawcami, architektem-urbanistą i muzykologiem).

Zarysowaną metodologię wsparły epistemologiczne cztery założenia, determinujące podstawowe płaszczyzny analityczne zagadnienia: ■ jeśli ciągłość poczytywać za sąd na temat świata, to jej rozpoznanie polegałoby na uwierzytelnianiu tego domniemania (przypadek I); ■ jeżeli natomiast ciągłość pasować na cechę rzeczywistości, to rozpoznanie zasadzałoby się na weryfikacji tejże własności oraz identyfikacji jej okoliczności udostępniania się naszemu zmysłom (przypadek II); ■ gdyby ciągłość precyzować jako interwał (temporalny, przestrzenny, formalny albo substancjalny), wtedy rozpoznanie sprowadzałoby się do szacowania zakresu jej obowiązywania (przypadek III); ■ kiedy zaś ciągłość przyjmuje postać asymptoty, wówczas rozpoznanie streszczałoby się do badania uwarunkowań występowania (zachodzenia) jej empirycznie możliwych ekwiwalentów (przypadek IV). Mamy zatem do czynienia –

odpowiednio – z ciągłością epistemologiczną, ontologiczną, interwałową i asymptotyczną. Raz jej potwierdzenie domagało się domykającego rozstrzygnięcia (głównie na indukcyjno-dedukcyjnym polu przyrodoznawstwa i klasycznej historiozofii), zaś innym razem – dyskursywnego, a nawet spekulatywnego otwarcia (często w domenę humanistyki *en bloc*).

Z kolei **metodologia stanowiąca wynikowe ustalenia** uobecniła się w studium o ciągłości miasta:

17

→ w instrumentarium identyfikacji, szacowania i klasyfikacji ciągłości (miasta): od wykładników rozwoju (ilościowego i jakościowego), przez modele dynamiki (cykle, periodyzacje, koniunktury, trendy, ewolucje i rewolucje, hierarchiczność przeobrażeń), po charakter badania przemian (retrospektywność, prospektywność, linearność, cyrkularność);

→ w narzędziach rozpoznawania ciągłości na różnych poziomach jej rejestrowania – czyli skalach oglądu, kryteriach rozstrzygających i momentach różnicujących (cezurach zmian) – m.in. w kontekście społecznym, historycznym, archeologicznym, biologicznym, geologicznym, kosmicznym (fizyczno-chemicznym): procedurach i technikach wypracowanych przez dane dziedziny, a także skalach badania czasoprzestrzennej rzeczywistości (chronometria–chronografia–chronologia–chronozofia u K. Pomiana [2014]; historia wydarzeniowa–koniunkturalna–strukturalna u F. Braudela [1999]);

→ w metodach i jednostkach odniesienia denotujących zakres ciągłości – czyli miarach czasowych (rok, okres), przestrzennych (przedział światła widzialnego, długość fali promieniowania, długość fal przenoszących energię), strukturalnych (hierarchizujące i periodyzujące klasyfikacje, słowem regionalizacja i chronologia np. historyczna, leśno-klimatyczna, kulturowo-cywilizacyjna, geologiczna);

→ w aktach wytyczania różnicującej granicy, wskazującej zakres obowiązywania ciągłości i wydarzenia / miejsca / jakości progowe – zarówno ograniczające, jak też konstytuujące ciągłość: ■ między „przed” i „po” (np. przed erą Plancka Wszechświat liczył zaledwie 10^{-43} sekundy); ■ między „od” i „do” (np. stała Hubble’a jako odwrotność wieku Wszechświata wskazuje czas upływający od Wielkiego Wybuchu; od 10^{-3} sekundy do 1 sekundy po Wielkim Wybuchu datuje się era leptonowa, a przez kolejne trzysta tysięcy lat materia i promieniowanie ulegają rozprężeniu i „oddzielają się” – stąd era promienista); ■ między „tu” i „tam”; ■ między punktem wyjścia a punktem dojścia (m.in. jak w modelu: Wielki Wybuch – ekspansja – kontrakcja – Wielki Kolaps); ■ między „jeszcze” i „już” (np. jeszcze wspólna Gondwana czy już osobne Afryka i Ameryka Południowa);

→ w dwóch perspektywach epistemologicznych: ■ w filozofii wyjaśniania ciągłości w ramach wykładni (w dziedzinach historii, geografii historycznej, antropologii i etnografii, socjologii, geografii – w tym geografii miast, matematyki i fizyki) – oraz ■ w filozofii rozumienia ciągłości w ramach refleksji (w dziedzinach archeologii, historii, kulturoznawstwa, psychologii, filozofii, architektury i urbanistyki, a także muzykologii); stąd – z jednej strony – wyjaśniamy ciągłość np. problemem kontynuacji i dyskontynuacji (historia), przestrzenną spójnością kulturową (geografia historyczna), kategoriami tradycji i obszaru kulturowego (antropologia), ładem przestrzennym i więzią społeczną (socjologia miasta), odległością metryczną, temporalną i ekonomiczną tudzież konfiguracją i podobieństwem cech strukturalnych pewnej przestrzeni (geografia), funkcją ciągłą i warunkami ciągłości (matematyka), w końcu kategorią kontinuum jedno-, dwu-, trzy- i czterowymiarowego (fizyka); z drugiej zaś strony – rozumiemy ciągłość dzięki m.in. chronologicznej sekwencji zdarzeń, czasowi trwania i czasowi datowanemu (archeologia), czasoprzestrzennym strukturom determinującym organizację rzeczywistości dziejowej (historia), semantycznym antynomiom struktur relevantnych i redundantnych (nauki o kulturze), sposobom postrzegania ciągłości (psychologia), rela-

cjom czasowym, przestrzennym, czasoprzestrzennym i kazualnym (filozofia), wypracowaniu i przekraczaniu określonego kanonu użytecznościowego i estetycznego (architektura i urbanistyka), wreszcie procesualności i powtarzalności elementów stałych jako konieczności zachowania ciągłości przy jednoczesnym dopuszczaniu zmian (muzykologia).

Nieocenionym **źródłem** – poza bezpośrednio uchwytną przestrzenią miejską – stanowiącym intelektualne zarzewie i 8 refleksji o ciągłości miasta stał się dorobek myślowy i odkrycia przedstawicieli: historii miast, archeologii osadnictwa, historii urbanistyki, topografii osadnictwa, socjogeografii, geografii miast, archeologii grodzisk, socjologii historycznej, mediewistyki, filologii klasycznej, antropogeografii, historii społecznej, geografii osadnictwa czy ekonomii historycznej. Formalnie kwestię ujmując, oprócz opracowań i syntez (interdyscyplinarnych i dziedzinowych), składających się na wyjściową literaturę przedmiotu, bezpośrednio lub pośrednio wykorzystano w studium o ciągłości takie źródła, jak: piśmiennictwo oryginalne (dokumentacyjne, archiwalne), słowniki i almanachy, encyklopedie i leksykony, plany i mapy historyczne, inwentaryzującą ikonografię archeologiczną, spisy ludności i dane statystyczne, ekspozycje w przestrzeni muzealnej, pamiętniki i dzienniki, inwentarze i wykazy, źródła toponomastyczne, dawne fotografie, zasoby filokartystyczne, akty prawne, rozprawy filozoficzne. Wywołanym źródłem, ukierunkowanym na zagadnienie ciągłości (miasta), były wzmiankowane wcześniej wywiady pogłębione, których transkrypcje służyły za bogaty materiał narracyjny, często cytowany w studium.

Wyniki badań

Poza ustaleniami konceptualizacyjnymi, operacjonalizacyjnymi i metodologicznymi, które należy uznać za ważną płaszczyznę wynikową opracowania nt. ciągłości miasta, rezultaty przedsięwziętego badania można rozpisać według czterech merytorycznych rejestrów problemowych.

(I) Wynikowe ustalenia poznawcze dotyczące zagadnienia ciągłości

Ekspozycje kategorii ciągłości	Skale ciągłości
<ul style="list-style-type: none"> intuicja poznawcza idea: obiektywna (korespondująca z własnością rzeczy) oraz subiektywna (jako wynik działania na zmysły) intencja – o trwałym i ukierunkowanym sensie aproxymacja i okoliczność zrozumienia rzeczywistości horyzont oczekiwań – zbiór przeświadczeń umożliwiających odbiór świata (tutaj ciągłość jako: przypuszczenie, założenie <i>vel</i> model, hipoteza, deklaracja) wartość – rozpięta między realnością i świadomością (Kantowska) analiza lub synteza – czyli rozbiór logiczny pojęcia bądź wnioskowanie <i>ex post</i> o rzeczywistości (Kantowska) tendencja transcendentalna (przekraczająca granice podmiotu) i tendencja transcendentna (przekraczająca granice doświadczenia) narracja organizująca doświadczenie – scalająca wiedzę o otaczającym świecie i wyjaśniająca obserwowane zdarzenia kategoria przynależna trojako: do przedmiotów i stanów fizycznych, do świadomości, do świata wiedzy obiektywnej funkcja: ilościowa, jakościowa, relacyjna, modalnościowa prawo – umożliwiające łączenie zjawisk w szeregi i konfiguracje obowiązywanie – aktywne i sterujące rozpoznaniem uniwersum imperatyw – czyli: zdolność trwania (gromadzenie, utrzymywanie i pomnażanie aktualnego potencjału), troska o zachowanie tożsamości (przedmiotów, stanów, stosunków), oczekiwanie rozwoju na drodze do samodoskonalenia organizacyjnego (przestrzeni, miejsc, regionów) 	<p>(1) Kwestia pogodzenia różnych skal:</p> <ul style="list-style-type: none"> jak odnieść np. status ery mezozoicznej do statusu ery leptonowej (pomijając kwestię nazewnictwa operacyjnego)? jak utrzymać periodyzację w skali politycznej, mając świadomość jej kontekstu wzrastającego: społecznego → historycznego → archeologicznego → biologicznego → geologicznego → wreszcie kosmicznego (fizyczno-chemicznego)? jak racjonalnie ustalić rangę wydarzeń progowych (rewolucja francuska, zmiana trybu życia z koczowniczego na osiadły, rozpad Pangei, powstanie układów planetarnych)? <p>Najrozsądniejszym jest osadzenie skali w określonym spektrum rzeczywistości, do którego ma ona być kluczem wyjaśniającym, systematyzującym i stabilizującym, niejako zapominając o innych diapaazonach, w jakich ta skala traci swą użyteczność na rzecz innych skal. Sekwencja zmienności, np. odmierzana godzinami świetlnymi, posiada niewiele wspólnego z sekwencją parametryzowaną godzinami ziemskimi. Jednak nie zawsze udaje się poniechać alternatywnego skalowania, ponieważ w wymiarze „mezo” stanowi ono raczej medium komplementarne, nawet jeśli wypracowane w warsztatach badawczych odmiennych dyscyplin naukowych. Ta konstatacja dotyczy przede wszystkim synchronicznego porządku w realiach przestrzeni doświadczanej przez człowieka.</p> <p>(2) Kwestia skali ciągłości przy identyfikacji jej obowiązywania.</p> <p>Od założonej skali zależy, czy coś nosi znamiona ciągłości; wobec tego zerwania (przerwania, nieciągłości) w jednej skali (np. epistemologicznej, ontologicznej, dziedzinowej, przestrzennej, czasowej) może nie odnotować (udokumentować) inna skala.</p>

Formalny i substancjalny status ciągłości

(1) Ciągłość w świetle konstytucji bytów czasowo-przestrzennych:

- ciągłość czasowa (diachroniczna, synchroniczna),
- ciągłość przestrzenna,
- ciągłość postrzegania (m.in. warunkowana sprawnością zmysłów bądź wpływem kulturowym).
- ciągłość stanu (gaz – ciecz – ciało stałe),
- ciągłość abstrakcyjna (np. w ciągu matematycznym),

(2) Ciągłość w kontekście kategorii współistnienia / warstwowości. **Współistnieniem** są ■ udostępniające się w akcie poznawczym wyglądy, oblicza, funkcje, role, znaczenia pewnego bytu, dostępne pospołu synchronicznie i diachronicznie, nieodporne na zmienność, lecz dzięki temu potencjalnie ciągłe. R. Ingarden [1962] proponuje jeszcze dwie inne kategoryzacje warstwowe: ■ pierwszą – na pozór oczywistą – w porządku wertykalnym (przeszłość, teraźniejszość, przyszłość); oraz ■ drugą – w układzie horyzontalnym (z punktu widzenia identyfikacji) – mianowicie grupując zdarzenia, procesy i przedmioty trwające w czasie (PTC). Te **uprawnienia bytowe** przedmiotów wyodrębnione są wedle kryterium czasowości, a cechują się różnym stopniem podatności na upływ czasu (od efemerycznych zdarzeń po „czaso-trwałe” PTC). Konsekwentnie ciągłość daje się sprowadzić do sposobów istnienia (uprawnień bytowych): sposobem istnienia zdarzeń jest zachodzenie i występowanie; procesów – rozgrywanie, przemijanie, aktualizacja, rodzenie się i odbywające konstytuowanie; podczas gdy przedmiotów trwających w czasie (PTC) – właśnie trwanie; pozostawanie mimo, utrzymywanie, trwałość i przetrwanie. Toteż:

- ciągłość zdarzeń polegałaby na nieustanności ich zachodzenia i spełnianiu się w czasie,
- ciągłość procesów zasadzałaby się na płynności ich przemijania,
- ciągłość PTC zaś sprowadzałaby się do zachowywania tożsamości i trwania.

Pierwsza to ciągłość impulsu; druga – ciągłość działania się i oddziaływania, przebiegu, następstwa, a nawet cykliczności; trzecia – ciągłość stawiania się, obecności i obowiązki.

19

Między ciągłością, nieciągłością a zerwaniem

(1) Zauważalność granic między ciągłością a zerwaniem pozostaje ludzkiem **uprawnieniem poznawczym**, a zakres ich obowiązywania (trwałość i zasięg przestrzenny) – przedmiotowym **uprawnieniem bytowym**. Połączoną funkcją jednego i drugiego jest możliwość (w przypadku czasu i przestrzeni – konieczność) ■ ciągłości *sensu stricto*, ■ ciągłości dzięki zerwaniu, ■ ciągłości mimo zerwania i ■ ciągłości zrywania. Na przykład, na innych poziomach strukturalnych, wskutek wojen światowych XX wieku, wiele narodowości monarchii naddunajskiej i imperium rosyjskiego uzyskało niepodległość państwową, a utrata suwerenności kolejnych doprowadzić miała do przemian ustrojowych; status przegranej i zwycięstwa często zależy od optyki.

(2) Każdy **początek jest punktem przełamania dotychczasowości** (poza prapoczątkiem, np. Wielkim Wybuchem), zatem kontekst powstania nosi piętno zerwania (z perspektywy przyczynowo-genetycznej, czasem rozszerzanej o teleologiczny aspekt); kontekst funkcjonowania znamionuje nieciągłość, a następne punkty przełamania (momenty zerwania) mogą skutkować: ■ kolejną kreacją bądź entropią (epistemologicznie rzecz biorąc), albo ■ (ewolucyjnym) przepoczwarzaniem się bądź anihilacją (kiedy cięcie przypomina rewolucję, katastrofę, przeskok w niebyt – w obliczu ontologii).

(3) Relację indywidualnego i pojedynczego zjawiska, wydarzenia historycznego (ewenementu, obiektu zdarzeniowego, wypadku) o charakterze cięcia (granicy) wobec struktury (długiego trwania, zakresu obowiązywania) możemy rozpoznać przez trzy **modalności** wzajemnego ich związku: ■ więź embriogenetyczną (jeżeli cięcia, katastrofy są rezultatem programu i kontroli systemu); ■ rewolucję (cięcie wygenerowane przez system, bardziej lub mniej podatne na kontrolę); ■ przypadek (stochastyczny kontakt zdarzenia i struktury) [Falkowski 2013].

(4) **Przełomowe zdarzenie** (którego krótkotrwałość względem struktury przyjmuje się uniownie i relatywnie, gdyż za cięcie uchodzi zarówno momentalne odkrycie naukowe, jak i trwająca kilka lat transformacja ustrojowa albo kilka tysięcy lat – faza odwróconej polarności) pospołu zrywa i generuje, kwestionuje i proponuje, niszczy i buduje.

(5) Tak jak **nieciągłość** przejawia się w powszechności, rutynie, dopuszczalności i prawdopodobieństwie, tak **zerwanie i ciągłość** uwiadcniają się zazwyczaj w strategiczności, relewancji, istocie i rudymencie.

(ii) Wynikowe ustalenia poznawcze dotyczące fenomenu miasta

Właściwości definiujące status miasta

■ wielkość powierzchniowa ■ zwartość zabudowy i dziejowo wypracowana fizjonomia ■ liczba mieszkańców i ich sposób życia ■ osadzenie w konkretnym miejscu, gdzie ludzie się spotykają, aby skonfrontować poglądy i życiowe doświadczenie ■ posiadanie samorządu terytorialnego ■ wpisanie w strukturę hierarchiczną praw, przywilejów i obowiązków ■ działalność gospodarczą oraz tworzenie miejsc pracy (poza rolnictwem) ■ określona kultura ■ centralność: topograficzna, symboliczna i funkcjonalna	■ zdolność do integracji i dezintegracji zbiorowości ■ usytuowanie w sieci relacji z bliższym i dalszym otoczeniem ■ charakter więzi społecznych (anonimowych, zagęszczonych, umykających kontroli społecznej i prowadzących do atomizacji) ■ relacyjność (stosunki międzyludzkie <i>en bloc</i>) ■ konstytutywna obecność ludzi – nieobojętne zamieszkiwanie ■ nieprzypadkowa struktura przestrzenna (nawiązująca do archetypów przestrzennych) ■ otoczka cywilizacyjno-kulturowa ■ potencjał rozwojowy ■ idea, która nakazuje w taki, a nie inny sposób „budować – mieszkać – myśleć”

(iii) Wynikowe ustalenia poznawcze dotyczące problematyki ciągłości miasta

Możliwe ekspozycje właściwości ciągłości miejskiej

rodzaj	typ
(a) ciągłość procesów miejskich	<p>(a) ciągły proces urbanizacyjny (umieszczenie) – np. starożytna transpozycja z organizacji rodowo-etnicznej na terytorialno-polityczną; fala założeń europejskich ośrodków miejskich w XIII i XIV wieku; zjawisko <i>incastellamento</i> (ruch średniowiecznej koncentracji osadniczej);</p> <p>(a) ewolucja ośrodków miejskich w sekwencji: rozwój → ekspansja / stagnacja / zachowanie <i>status quo</i> / upadek → zastój;</p> <p>(a) ruch komunalny – np. w średniowiecznych miastach Europy Środkowej przejmujących od włóskich komun miejski paradygmat zarządzania przestrzeni i stosunków społeczno-gospodarczych;</p> <p>(a) przedsięwzięcia lokacyjne – zdradzające dynamikę cyklu dyfuzyjnego;</p> <p>(a) periodyzacja ciągłości lokacji – np. etapy umiejscowienia Małopolski, Mazowsza bądź fazy osadnictwa krzyżackiego na obszarze dawnych Prus;</p>
(b) dynamika miejskiego rozwoju	<p>(b) rozwój addytywny – poprzez implementację nowych terenów (np. Nowe Miasto w Pradze, Nowa Huta w Krakowie) oraz poprzez poszerzanie obszaru zurbanizowanego (np. Rzym, Turyn, Amsterdam, Lwów, Bath);</p> <p>(b) rozwój transformatywny – poprzez przemiany istniejącego układu przestrzennego (np. Hildesheim albo Paryż);</p> <p>(b) ekspansja koncentryczna – wokół historycznego rdzenia (np. Teheran, Londyn, Ateny, Kalisz-Zawodzie);</p> <p>(b) rozwój równoległy – niezależna ewolucja prowadząca do przyłączenia się do sąsiedniej i większej jednostki osadniczej (np. Fez, Marakesz, Tunis, Kruszwica);</p> <p>(b) rozwój dyspersyjny – w warunkach urozmaiconej rzeźby terenu, przy złożonym układzie komunikacyjnym czy podczas ekstrapordynaryjnego wzrostu liczby ludności (np. Casablanca, Delhi, Ciudad de Guatemala);</p> <p>(b) dynamika demograficzna – liczona w miarach bezwzględnych lub względnych;</p>
(c) kontynuacja właściwości miejskich	<p>(c) stabilność (ekonomiczna, ustrojowa, polityczna) ośrodka w kontekście lokalnym / regionalnym / państwowym / międzynarodowym;</p> <p>(c) zdolność „odrabiania historycznych lekcji” – np. Londyn, San Francisco, Tokio;</p> <p>(c) możliwość aktualizacji dawnego potencjału;</p> <p>(c) odporność na uporczywość turbulencji (rewolucji, katastrof) – np. Troja, Jerycho, Rzym, Harappa, Mohendzo-Daro, Fatehpur Sikri, Nowy Orlean;</p> <p>(c) kryzys – chroniczna oscylacja między centralizacją a rozproszaniem, industrializacją a dezindustrializacją etc.</p>

Rodzaje ciągłości miasta

Rodzaje ciągłości ukazują formalne możliwości jej uobecniania się na co najmniej czterech płaszczyznach, tj. konstrukcji (istoty), cechowania (powtarzalnych własności oraz zindywidualizowanych właściwości), relacji i tendencji; przy czym konstytuują tę ciągłość w trzech rejestrach: semantyczno-formalnym, czasowym i przestrzennym, organizacyjno-funkcjonalnym. Rodzaje ciągłości to jej źródłowe ekspozycje i asumpt.

ciągłość semantyczno-formalna	<p>Wykładnia ciągłości: ■ kontynuacja znaczenia danego ośrodka lub jego części; ■ stabilność pozycji, statusu jednostki osadniczej w kontekście przestrzeni zurbanizowanej regionu czy państwa. Ranga (podobnie jak nazwa) jest konsekwencją umowy, więc konwencji, a wtedy mówimy o ciągłości nominalnej.</p> <p>Wykładnia nieciągłości: ■ skokowe zmiany semantyczne, diachroniczne względnie synchroniczne rozejście się przynależności przedmiotu i jego reprezentacji formalnej, a także ■ zerwanie przysługiwania określonych, ustalonych uprzednio własności.</p>	<p>poziom A</p> <ul style="list-style-type: none"> zmiany przeznaczenia formalnego (m.in. rzymski Panteon, bazylika św. Jana Chrzciciela w Damaszku, dawna agora w syryjskim Aleppo, synagogi w Pradze); przemieszczenie się kapitału znaczeniowego (m.in. morfogenetyczna dynamika w przestrzeni Kairu, brzemienne procesy osadniczo-lokacyjne w Płocku, Poznaniu i Nancy, ekonomiczno-społeczna sukcesja dzielnic Bogoty, Limy, Santiago de Chile i Quito, cywilizacyjna sukcesja centralnych przestrzeni Tunisu i Samarkandy); zabiegi przemianowywania (m.in. nazewnictwa dynamika jerozolimskiej Bramy Damaseńskiej, głównego dworca kolejowego i głównej ulicy dzielnicy Vinohrady w Pradze, sukcesja polskich i ukraińskich nazw ulic Lwowa, zanikanie łacińskich nazw ulic po średniowieczu, zmiany nazewnictwa ulic i placów Warszawy w XIX–XX wieku); przeniesienie przeznaczenia (np. warszawski Pałac Rzeczypospolitej). <p>poziom B</p> <ul style="list-style-type: none"> sukcesja nominalna (np. przemianowywanie nazw ośrodków konstytuujących świat antycznej cywilizacji, zmiany nazwy Petersburga czy Płowdiwu); przemieszczanie się kapitału znaczeniowego (m.in. formalne sukcesje w dobie średniowiecza w Europie: stare ośrodki nadbałtyckie oddają prymat → miastom hanzeatyckim; Kijów, Chełm, Włodzimierz ustępują → Moskwie i Lwówowi; po Duerstede → Brugii → Antwerpia odgrywa rolę pierwszoplanową we Flandrii). <p>poziom C</p> <ul style="list-style-type: none"> niekoherecja ustalania rachuby czasu (m.in. odrębność kalendarzy i metod uzgadniania systemów słonecznego i księżycowego w różnych miastach-państwach starożytnej Hellady); nazewnictwa kontynuacyjność sieci miast (np. przejmowanie pierwotnych mian – wprowadzie w zmodyfikowanej wersji – ośrodków miejskich w granicach starożytnej Germanii w ramach Cesarstwa Rzymskiego między Renem a Dunajem).
ciągłość czasowa i przestrzenna	<p>Wykładnia: ■ ciągłość czasowa to kontynuacja lokalizacji w wymiarze temporalnym relatywnie trwalej obecności określonej jednostki osadniczej (lub jej fragmentu); ■ natomiast ciągłość przestrzenna to synchroniczna nieustanność zagospodarowania urbanistycznego; zaś ■ ciągłość czasoprzestrzenna to nieprzerwane następstwo aktualizowania aranżacji wybranego ośrodka, zachowującego tożsamość dzięki zmianom bądź pomimo ich dynamiki.</p> <p>Niekiedy ciągłość czasową traktuje się warstwowo: w jednorazowych i nieodwracalnych przejawach rzeczywistości, w strukturach powtarzalnych (rekurencyjnych), w cyklicznej, biologicznie tudzież ekologicznie uwarunkowanej reprodukcyjności, spajającej przeszłość i przyszłość, udoskonalającej każde kolejne stadium w toku rozwoju.</p>	<p>poziom A</p> <ul style="list-style-type: none"> ciągłość osadzenia w miejscu charakterystycznych przestrzeni wewnątrzmijskich (np. casus ateńskiej agory, która na przekór zakusom obudowywania czy wypełniania dookólnych pierzei, również wbrew delegowaniu funkcji ku innym lokalizacjom, utrzymywała ciągle status przestrzeni publicznej – najpierw polityczno-sądowniczej i kulturowej, nieco później gospodarczej i komunikacyjnej – nieprzerwanie zaś celebracyjno-symbolicznej). <p>poziom B</p> <ul style="list-style-type: none"> rozkłady przestrzenne różnych elementów środowiska zurbanizowanego, w postaci schematów strukturalnych: (ciągłego) modelu strefowo-koncentrycznego, (nieciągłego) modelu sektorowego oraz (dyspersyjnego) modelu policentrycznego (rozpoznania chicagowskiej szkoły ekologii społecznej); datowanie umiejscawiania osiedli o charakterze miejskim – determinacja położenia miasta (m.in. dziedziczenie lokalizacji i zagospodarowania późnorzymskich <i>civitates</i> i <i>castra</i> między Renem a Dunajem przez miasta średniowieczne – Kolonię, Bonn, Xanten, Spirę czy Moguncję; wykorzystywanie miejsc słowiańskich grodów przez późniejsze osadnictwo); kontynuacja lokalizacji i nieustanność zagospodarowania (m.in. celtyckie, a później rzymskie Londinium → Londyn, prekolumbijska osada → Cuzco wzniesione fragmentami na murach uprzednich domów inkaskich); względna izolacja bytu miejskiego – przestrzenne wyabstrahowanie (np. Wenecja). <p>poziom C</p> <ul style="list-style-type: none"> dyspersyjny model wieloośrodkowy, ucieleśniany przez status metropolii (m.in. Los Angeles, japońskie megalopolis od Tokio do Osaki, konurbacja śląska, Trójmiasto); strefy zurbanizowane (np. Randstad, współtworzona przez Dordrecht, Rotterdam, Hagę, Lejdę, Haarlem, Amsterdam, Hilversum, Utrecht i mniejsze osiedla, przyjmująca kształt policentrycznego pierścienia wokół obszaru użytkowanego rolniczo).

ciągłość organizacyjno-funkcjonalna		poziom A	<ul style="list-style-type: none"> kontynuacja elementów zabudowy i powtórzenie funkcji miejsce – miejsce kultu czy martyriów na emmentarzach (m.in. w organizacji przestrzeni średniowiecznych miast w strefie granicznej między dawnym Cesarstwem Rzymskim a obszarem <i>barbaricum</i>); uporczywa obecność elementów organizujących przestrzeń zurbanizowaną (np. mury miejskie niemal stale definiujące wewnętrzną strefę miast europejskich i azjatyckich).
		poziom B	<ul style="list-style-type: none"> ośrodki spajające niedaleko położone względem siebie obszary o zróżnicowanym stopniu zasiedlenia bądź zagospodarowania, umiejscawiane na styku lub granicy odrębnych regionów (np. miasta-wrota w Polsce okresu feudalnego); ciągłość zorientowana wstecz (np. odwołanie się do: mitu założycielskiego miasta – <i>casus Troi</i>; uprzedniego zagospodarowania kontekstu – <i>casus</i> celtycko-iberyjskiej Numancji; toponomastyka konserwująca proveniencję – <i>casus</i> brytyjskich Chesteru, Manchesteru czy Winchesteru); ciągłość wychylona w przyszłość (np. antycypacyjna wykładnia administracyjna – <i>casus</i> Buenos Aires).
		poziom C	<ul style="list-style-type: none"> zawijazywanie związków i federacji oraz współoddziaływanie ekonomiczne na zasadzie wzajemności w obrębie jednej kultury (m.in. miasta-państwa doby starożytnej); wskutek koniunktury gospodarczej i demograficznej oraz dynamiki urbanizacyjnej danego terytorium podział na szereg miast-państw (np. w starożytnej Grecji wieku VIII p.n.e.); konsekwencja rozpadu większego państwa na autonomiczne jednostki (np. wyosobnienie się chińskich miast-państw w latach 771–481 p.n.e.); po zakończeniu kolonizacji partycja na odrębne organizmy (np. azteckie miasta-państwa po 1200 roku n.e. na obszarze Meksyku); administracyjna ciągłość wertykalna (m.in. stratyfikacyjna struktura organizacyjno-polityczna osadnictwa japońskiego); siła i trwałość połączeń komunikacyjnych z innymi osiedlami (np. powijazania między ośrodkami targowymi w regionie Sichuan w XX wieku); funkcjonalna nieciągłość objawiająca się niekoherencją obrachunkową między miastami (m.in. w obrocie monetarnym w XIII-wiecznej Europie międzymiejskie umowy regulowano finansowo wielokrotnością szylinga, a za monetę obrachunkową służyła grzywna – różniąc się jednak wartością i liczoną inaczej w Hamburgu, w Lubecie, w miastach inflanckich czy pruskich – co może stanowić daleką analogię do nieciągłości semantyczno-formalnej rachub kalendarzowych miast-państw starożytnej Hellady); organizacyjne <i>incentim</i> w postaci prawa miejskiego, związanego z procesami lokacyjnymi (m.in. prawo magdeburskie, lubeckie, flamandzkie), rozprzestrzeniającego się dyfuzyjnie; wielkoskalowa ciągłość organizacyjno-funkcjonalna uwidocznia się w miejskim paśmie Europy, tworzącym się od przełomu XI-XII wieku (Brugia, Antwerpia, Gandawa, Lyon, Mediolan, Wenecja).

Dziedziny ciągłości miasta

Dziedziny ciągłości uwydatniają materialno-substancjalne ramy jej partykularyzacji (stąd faktyczna ciągłość istoty ustępuje miejsca w postępowaniu poznawczym operacyjnej ciągłości sądu), sprowadzającej się – celowo i sprawczo – do wybranych aspektów „życia po miejsku”, to znaczy: historycznego i kulturowo-cywilizacyjnego, geograficznego, społecznego i ekonomicznego, polityczno-ustrojowego, wreszcie architektoniczno-urbanistycznego. Dziedziny – w obrębie kodyfikacji rodzajowej – są repertuarem uwidoczniających się realizacji ciągłości. Innymi słowy, jest to wyspecyfikowany repertuar unaoeczniających się materialno-substancjalnych realizacji ciągłości, m.in. na niwie terytorialnej, dziejowej, gospodarczej, demograficznej, etnicznej, religijnej czy fizjonomicznej, lub – według odmiennego klucza – na płaszczyźnie zamieszkania, funkcji, sekwencji zagospodarowania i aranżacji przestrzeni miejskiej, zasilania (gdy idzie o bazę ekonomiczną danej jednostki osadniczej) *etc.* Dziedziny ciągłości wpisują się w przedłożone wyżej kodyfikacje rodzajowe ciągłości miejskiej (np. ciągłość polityczno-ustrojowa stanowi partykularyzację ciągłości na polu organizacyjno-funkcjonalnej, na polu zaś semantyczno-formalnej, natomiast kulturowo-cywilizacyjna i historyczna uchodzi za ekspozycję ciągłości przestrzennej i czasowej *itd.*).

<p>ciągłość kulturowo-cywilizacyjna i historyczna</p>	<p>Wykładnia: ■ kontynuacja znaczenia miasta bądź jego fragmentu, doniosłości dziejowej jego statusu lub uposażenia, a także ■ stabilność rangi jego dziedzictwa w wymiarze historycznym. To zatem syntagmatyczna predyspozycja miasta, dająca rękojmię ■ zachowania tożsamości mimo zmian, mimo odchodzenia w przeszłość i uobecniania się dawnych warstw materialnych (np. w postaci układu przestrzennego znamionującego uprzednie stadia rozwoju, zabytków, pozostałości infrastrukturalnych) oraz ■ podtrzymywania semantyki w wybranych rejestrach (np. kulturo- czy państwowotwórczej roli miast, grup etnicznych, systemów religijnych, względnie uporczywości kontekstu dziejowego). To również kontaminacja przynależności historycznej miasta do określonego regionu.</p> <p>Historyczna ciągłość miasta to poza wszystkim uzależniający związek z kontekstem, m.in. ■ z dotychczas przetworzonym przez człowieka krajobrazem (wytyczoną niegdyś siecią drogową, wcześniejszą konfiguracją osadniczą itd.); ■ z otoczką kulturową, wpajaną od urodzenia przedstawicielom konkretnego kręgu cywilizacyjnego na drodze edukacji i socjalizacji (nieistniejąca Kartagina nadal służy za ciągły składnik rozwoju europejskiej kultury śródziemnomorskiej, za niezbywalny repertuar jej rozumienia); ■ z doniosłością pierwotnych cech i źródłowego rysu zagospodarowania miasta (co tak przemożnie je integruje z układem topograficznym <i>milieu</i>, nawet wbrew kataklizmom i klęskom żywiołowym czy planowym transmutacjom); ■ z uporczywością ram ustanowionych dawno temu, uwarunkowań determinujących miejskie dziedzictwo i rozwój.</p>	<p>poziom A</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ instytucjonalny przetrwałnik ciągłości (np. marmurowy stadion nowożytnych igrzysk olimpijskich z 1895 roku, wzniesiony w miejscu stadionu Likurga sprzed dwóch tysięcy lat; predykaty cywilizacji islamu – dzielnice niskich domów wraz z dziedzińcami, meczetami, pałacami mauretańskimi – współkonstytuują trwałą charakterystykę miast andaluzyjskich). <p>poziom B</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ chroniczność obecności sztetli – żydowskich miasteczek – w krajobrazie miast środkowoeuropejskich i rosyjskich (np. Działoszyce, Pińczów, Chęciny); ■ trwale odgrywanie dziejowej roli kulturotwórczej w danym regionie / państwie (m.in. <i>casus</i> Moskwy – jako sublimacji osadniczego życia Rusi oraz <i>casus</i> Petersburga – jako nawiązania i otwarcia na Zachód). <p>poziom C</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ żydowskie kolonie w kulturowo-etnicznym pejzażu wielu regionów Europy – zakładane jako pokłosie zbiorzenia Jerolimy i międzynarodowego rozproszenia ludności żydowskiej (np. Antiochia, Damaszek, Aleksandria, Bizancjum, Ateny, Rzym, Syrakuzy, Akwileja, Marsylia, Bazylea, Konstancja, Strasburg, Spira, Wormacja, Moguncja, Koblencja, Kolonia, Frankfurt, Heilbronn, Dortmund, Munster, Praga, Miśnia, Lipsk, Halle, Magdeburg, Erfurt, Pasawa, Bamberg, Norymberg, Ratyzbona, Wiedeń); ■ miasto jako <i>pars pro toto</i> cywilizacyjnego kręgu (m.in. Uruk, Ur, Lagasz, Nippur czy Eridu dla cywilizacji sumeryjskiej; Mohendzo-Daro i Harappa dla hinduistycznej; Anyang dla chińskiej; miasta Olmeków, Azteków, Majów czy Inków dla cywilizacji prekolumbijskich).
<p>ciągłość geograficzna, społeczna i ekonomiczna</p>	<p>Wykładnię ■ <u>ciągłości geograficznej</u> definiuje rozkład zmiennych, takich jak czas, komponenty środowiska przyrodniczego i działalność człowieka, a precyzyjniej – jej konsekwencje. Taką ciągłość należy postrzegać w kategoriach procesów różnicowania bądź scalania terytorialnego, tendencji fragmentaryzujących lub integrujących, zjawisk ekspansji, sukcesji i recesji, tudzież funkcjonalnej izolacji czy koordynacji. Mówi się o dynamice ciągłego (względnie dyskretnego) zagospodarowania przestrzeni miejskiej, które odzwierciedla przeobrażenia morfologiczne i fizjonomiczne, będące z kolei pochodną sił gospodarczych, społecznych i politycznych.</p> <p>Wykładnię ■ <u>ciągłości geograficzno-społecznej</u> osadza się: (i) w formule zakotwiczenia w miejscu i egzystencji w kręgu własnych doświadczeń przestrzennych, a więc w zakorzenieniu w rozpoznanym i swojskim otoczeniu terytorialno-symbolicznym i kontekście grupowym; (ii) w długim zamieszkiwaniu pewnego obszaru i utożsamieniu się z nim, co skutkuje niekiedy rozmazaniem jego obrazu w odbiorze społecznym; (iii) w procesie budowania i narastania narracji miejskiej – z pokolenia na pokolenie lub w świadomym oderwaniu od dotychczasowej historii – a tym samym wprowadzania nowych wątków skalających osoby zamieszkujące z miejscem; (iv) w obyczajach przestrzegania zasadładu życia społecznego w określonych ramach normatywnych, regulujących stosunki międzyludzkie i konstytuujących struktury społeczne czy wzorce zachowań, a zarazem trwałego i podmiotowego (odpowiedzialnego) użytkowania przestrzeni wspólnej.</p> <p>Wykładnia ■ <u>ciągłości społecznej</u> zakłada, że integracyjne więzi umożliwiają zbiorowościom i grupom przezwyciężanie odśrodkowych sił i perturbacji, pozwalają bowiem łagodzić wewnętrzne sprzeczności i pęknięcia wraz z ich konsekwencjami – raz na drodze utrwalania dotąd uznawanych za łączące wartości i zasad współżycia, innym razem na drodze przebudowy strukturalnej czy modernizacji jakościowej (substancjalnym <i>iunctim</i> staje się: zaufanie publiczne, idea wspólnoty, kapitał społeczny, dotychczasowe kulturowe wyposażenie miejsca, pamięć zbiorowa).</p> <p>Wykładnia ■ <u>ciągłości ekonomicznej</u> wiąże ją z przejawami żywotności gospodarczej miasta, ze stabilnością jego zaplecza i sprawdzonych relacji handlowych, ze zdywersyfikowanym potencjałem handlowym, z nieustannością działania rynku oraz z rangą danej jednostki osadniczej w sieci wymiany regionalnej i ponadregionalnej.</p>	<p>poziom A</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ciągłość geograficzna – m.in. ciągłość mikrogeograficzna (np. dom jako nośnik ciągłości miejskiej w skali podstawowej), ciągłość przemieszczania się (mimo segregacji i grodzenia terenów miejskich); ■ ciągłość geograficzno-społeczna – sekwencyjność i rytm doświadczania ulicy (m.in. kadencja przemieszczania się i kadencja uwagi), sekwencyjność językowego porozumiewania się (np. w zależności od akuratu odwiedzanych przez społeczność żydowską dzielnic Warszawy na początku XX wieku); ■ ciągłość społeczna – uczęszczanie uprzedniego zagospodarowania przestrzeni miejskiej (m.in. poprzez ewokację granicznych linii dziejowych podziałów), uświadamianie wyglądu i funkcji miejsc w czasie; ■ ciągłość ekonomiczna – permanencja ruchu ulicznego, trwałość umiejscowienia działalności gospodarczej (np. doroczne jarmarki paryskie datowane od 1176 r.). <p>poziom B</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ciągłość geograficzna – stałość ułożenia miasta, czyli swoiste przywiązanie do fragmentu przestrzeni; nieciągłość zaś objawia się m.in. w dynamice diachronicznych przemian uwarunkowań przyrodniczych i uporczywości ich obowiązywania; ■ ciągłość społeczna – m.in. ciągłość rozwoju liczby ludności na osi czasu, ciągłość sprawowania dynastycznej władzy nad miastem (np. władcy Wrocławia); (nie)ciągłość z kolei to m.in. dyspersja grup mieszkańców odwzorowująca strukturę stratyfikacji społecznej, patchworkowa tożsamość miast pograniczy; ■ ciągłość ekonomiczna – m.in. stabilność koniunktury gospodarczej miasta (warunkowana jego bazą ekonomiczną lub zasięgiem wpływu handlowego). <p>poziom C</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ciągłość geograficzna – np. liniowość osadnictwa (<i>casus</i> zagospodarowania doliny Nilu), terytorialne obowiązywanie pewnego modelu miasta (regiony miejskie Europy), zwartość osadnicza; nieciągłość zaś objawia się w osadnictwie izolowanym; ■ ciągłość społeczna – m.in. chroniczność obecności grup etnicznych / kulturowych, falowa ewolucja struktury przestrzennej metropolii (np. japońskich); ■ ciągłość ekonomiczna – np. powiązania między ośrodkami (m.in. sieć hanzeatyckich miast-portów, sieć flamandzkich czy szampańskich jarmarków).

ciągłość polityczno-ustrojowa	<p>Wykładnia ciągłości: ■ trwałosc statusu formalnego, organizacyjnego i funkcjonalnego danej jednostki osadniczej (w kontekście rodzajowym ciągłości); ■ stalosc państwowej przynależności ośrodka miejskiego; ■ stabilność administracyjno-politycznego znaczenia miasta lub ciągłość jego reprezentacji politycznej; ■ żywotność roli ustrojowej i państwowotwórczej; ■ kontynuacyjność rangi miasta w systemie hierarchicznym na pewnym terytorium.</p>	poziom A	<ul style="list-style-type: none"> ■ miejskie przestrzenie publiczne jako historyczny papier lakmusowy i wyczułony sejsmograf rozmaitych rewolt polityczno-ustrojowych (m.in. obecne w mieście predykty nieciągłości: mundury, sztandary, emblematy, oznaki odróżniania się stronników nowej władzy, plakaty i inne materiały propagandowe, nowe nazwy ulic, skrupulatne usuwanie zewsząd śladów niepożądanego toponimiki).
		poziom B	<ul style="list-style-type: none"> ■ dynamika przynależności politycznej miast (m.in. rozpisana na stulecia sztafeta polityczno-ustrojowej afiliacji Nursji czy Genui); ■ nieciągłość powodowana rozróżnieniem między władzą terytorialną a gruntową (lokowanie po sąsiedztwie gmin należących do różnych panów – np. średniowieczne Arles, Tuluza, Narbona, Rodez czy poznańskie Śródka i Chwaliszewo) – dublowanie gmin w tym samym ześle osadniczym, co skutkowało wielopodmiotowością i nieciągłością samostanowienia; ■ nieciągłość będąca pokłosiem politycznych delimitacji (m.in. Paryż w czasie rewolucji 1848 roku, Berlin w latach 1945–1989 i Wiedeń w latach 1945–1955); ■ trwałosc prestiżu ośrodka stołecznego – mimo perturbacji dziejowych (<i>casus</i> Stambułu, Moskwy czy Delhi); ■ wzmacnianie ciągłości poprzez nadawanie prerogatyw jednostkom miejskim przez instancje władzy terytorialnej (tzw. miejskie przywileje szlacheckie, status miast koronnych – np. Kraków, Poznań, Lublin, Wilno czy Lwów w Rzeczypospolitej Obojga Narodów).
		poziom C	<ul style="list-style-type: none"> ■ utrzymanie statusu metropolii i rangi politycznej od czasów najdawniejszych po współczesne (m.in. Stambuł, Damaszek, Mekka i Jerozolima w regionie Bliskiego Wschodu, Pataliputra–Patna w Azji Południowej); ■ sprawcza siła rozwoju i rękopimnia stabilności to niekiedy pozostawanie osiedli w granicach prężnych imperiów (np. rzymskiego: Rzym, Bizancjum, Aleksandria – oraz – arabskiego: Kordoba, Grenada, Tunis, Palermo, Aleksandria, Kair, Damaszek, Jerozolima, Bagdad, Samarkanda, Medyna, Mekka), względnie umocowanie w hierarchii osadniczej w obrębie państwa (np. największe miasta Monarchii Austro-Węgierskiej: Wiedeń, Budapeszt, Praga, Triest, Lwów, Graz, Brno, Kraków), albo pełnienie kluczowych funkcji (np. buforowe miasta japońskie na pograniczu obszarów wiejskich i zurbanizowanych: miasta targowe, miasta przyświątynne, miasta portowe, miasta – stacje pocztowe, ośrodki prowincji).
ciągłość architektoniczno-urbanistyczna	<p>Wykładnia: ■ koherencja przestrzennego zagospodarowania względem potrzeb człowieka (poza użytecznością, której jednym ze znamion jest trwałosc, chodzi też o symetrię i regularność ukształtowania ulicy, placu, kwartału czy dzielnicy); ■ konserwatywne nawiązywanie kodyfikacji architektonicznej do form tradycyjnych bądź odważne wychodzenie poza ramy zwykłych schematów typologicznych i tworzenie kontaminacyjnego <i>novum</i>; ■ dynamiczne otwarcie dyskursu architektonicznego lub ikonograficznego, wychylonego w przyszłość i świadomie zakładającego nieoczekiwane zmiany w programie planistycznym; ■ elastyczna próba reinterpretacji klasycznych osi urbanistycznych <i>decumanus</i> i <i>cardo</i>, wyznaczających dawniej przebieg dwóch głównych arterii miejskich; ■ stopień zachowania (lub jego brak) jednorodności historycznych przestrzeni urbanistycznych oraz skali podobieństwa struktur świeżych wobec tych, które służyły za dziejowy asumpt.</p> <p><u> Egzemplifikacje formalne:</u> ■ zwartość zagospodarowania przestrzennego; ■ diachroniczna kontynuacyjność zarówno jego zasad, jak i funkcjonowanie jego elementów; ■ strukturalne naśladowanie przebiegu i parcelacji – ewokujące dawne linie i podziały; ■ płynność przemieszczania się z ulicy na ulicę, z osiedla na osiedle, z dystryktu do dystryktu; ■ ustawicznosc obowiązywania planu lub korespondencja idei rozplanowania; ■ chronicznosc miejsca – czyli ciągłość osadniczo-urbanistyczna; ■ permanencja uwarunkowań dla istnienia miasta; ■ uporeczywosc rozwoju o charakterze przyrastania (nieczym w postaci drzewnych słoików) względnie narastania (jak w palimpseście); ■ rozmaite praktyki odtwarzania przestrzeni historycznych (np. w działaniach rewitalizacyjnych).</p>	poziom A	<ul style="list-style-type: none"> ■ strukturalna cierpliwość założeń miejskich (chronicznosc przebiegu osi kompozycyjnych: m.in. osie Saska i Stanisławowska w Warszawie, narastanie wielkiej osi Paryża: bulwarów lub arterii okalających miasto, murów czy fortyfikacji je otaczających); ■ szacunek dla starych struktur osadniczych i respektowanie dotychczasowego sposobu aranżacji przestrzeni w planach i projektach modernizacyjnych (np. przebudowa Hanoweru); ■ uwidocznianie refleksów przeszłości odzwierciedlających dawne delimitacje, podziały funkcjonalne, granice wpływów czy partycje własnościowe; ■ cierpliwa obecność obiektów i miejsc (m.in. związanych z kultem czy wspólnotowością, wewnętrznych sieci komunikacyjnych, murów, wodociągów, teatrów); ■ przekazywana z pokolenia na pokolenie – niekiedy przekraczająca granice czasów i kultur – matryca organizacji przestrzeni domowej (np. dziedziczne domy w Ur sprzed 2000 lat p.n.e., domostwa w meksykańskim Oaxaca z 600 roku n.e., domy mieszkalne w starożytnym Priene, współczesne domy w Pekinie); ■ naruszenie ciągłości objawia się w formie m.in. osiedli grodzonych, które izolują i segregują populację miasta pod kątem ekonomicznym, klasowym, etnicznym bądź kulturowym.
		poziom B	<ul style="list-style-type: none"> ■ trwale przestrzeganie generalnych linii regulamego rozplanowania wyznaczonych w czasie lokacji osiedla (np. w Milecie czy Priene), co pozwala utrzymać tożsamość fizjonomiczną mimo nakładających się ingerencji – oraz – wytrwale obowiązywanie pierwotnego planu jako inicjalnej matrycy urbanistycznej (np. Ostia nicopodal Rzymu, Timgad w granicach dzisiejszej Algierii); ■ ciągłość planu urbanistycznego (m.in. Aosta, Genua, Hereford, Lejda, Lund); ■ kontynuacja osadnicza w źródłowo wytyczonych zarysach (m.in. Moguncja, Bonn, Londyn); ■ stopniowa ekspansja przestrzenna o charakterze koncentrycznym w ramach rozrostu i zawłaszczania sąsiedztwa (np. Konstantynopol, Boloña, Tréwir, Marburg); ■ doprowadzona do skrajności zwartość zabudowy (np. Fez, Siena).
		poziom C	<ul style="list-style-type: none"> ■ implementacja myśli urbanistycznej na zasadzie dyfuzji w pewnym kręgu kulturowym w danym okresie historycznym (np. sekwencja rozprzestrzeniania się rozwiązań organizacyjnych dotyczących aranżacji, typu szachownica czy kolo; sekwencja średniowiecznych lokacji; wprowadzanie strukturalnych matryc na nowo zagospodarowywane tereny – <i>casus</i> miast amerykańskich).

Uwarunkowania ciągłości miasta

Kryteria klasyfikacji uwarunkowań ciągłości miasta

Dziedzina	Skala obowiązywania	Pochodzenie (miejska proveniencja)
<p>przyrodniczo-geograficzna</p> <ul style="list-style-type: none"> hydrografia – dostęp do rzek, jezior i morza, uksztalowanie terenu – wysokość nad poziomem morza, rzeźba, lokalna topografia, gleby, bogactwa naturalne – zasoby mineralne, klimat; <p>historyczno-kulturowa</p> <ul style="list-style-type: none"> warunki obyczajowo-prawne – związane z procesami lokacyjnymi, tworzeniem się kulturowych regionów, organizacją przestrzeni zamieszkałej i kolonizacją; warunki administracyjno-ustrojowe – w tym stosunki podatkowo-pieniężne, przywileje oraz hierarchiczność struktury zasiedlenia, względnie militarne (obronne), komunikacyjne – położenie centralne bądź węzłowe, polityczne, urbanistyczne – kompozycyjne, dyskontujące dotychczasowe ukształtowanie struktury przestrzennej i stopień zagospodarowania; <p>społeczno-gospodarcza</p> <ul style="list-style-type: none"> dogodny kontekst do rozwijania funkcji produkcyjnych i usługowych, zaplecze edukacyjne, zaplecze rekreacyjno-wypoczynkowe; <p>ekologiczno-demograficzna</p> <ul style="list-style-type: none"> intensywne zagospodarowanie – zabudowa i komunikacja, domena biologicznych kontaktów między ludźmi tworzącymi populację. 	<ul style="list-style-type: none"> wymiar czasowy – miasta występujące w różnych epokach cechuje zwartość układu przestrzennego, obronność, odrębność prawną i wyróżniające stanowisko w administracji; wymiar przestrzenny – miasto to ograniczone terytorium, uwarunkowane np. przyrodniczo (otwarcie ku morzu, co może sprzyjać rolnictwu, rozwinięta linia brzegowa z osłoniętymi wewnętrznymi wodami przybrzeżnymi, sąsiedztwo lasów dostarczających budulec, łagodny klimat etc.); wymiar cywilizacyjny – w przypadku objęcia rachubą dziejów umiastowienia w skali świata (kiedy docieka się wpływu na tendencje koncentracji ludności i procesy wyodrębniania się ośrodków miejskich takich czynników, jak rewolucja rolnicza, rozwój wymiany towarów między obszarami, rozpowszechnienie systemów obronnych, znajdujących wyraz w fortyfikacjach czy umocnieniach, wreszcie krzepnące religijne struktury władzy hierarchicznej). 	<p>typy proveniencji</p> <ul style="list-style-type: none"> koncepte grodowe – wskazujące początki osiedli zurbanizowanych w obronnych grodach plemiennych, koncepte ziemskie – załączkami miast miałyby być siedziby rodów wykorzystywane jako wspólne dobra ziemskie, koncepte profesjonalne – grupujące miejscowo rzemieślników i kupców, koncepte administracyjne – gdy chodzi o ośrodki administracji stołecznej, powiatowej czy diecezjalnej, koncepte targowe – kładące nacisk na rolę miejsc spotkań, gdzie przeprowadzano transakcje handlowe, koncepte kultowe – kiedy zaczynamy osady bywał „święty gaj” lub „święty kamień”, koncepte militarne – miasta zakładano jako znaki przynależności i posiadania podczas podbojów, jak też emanację struktur wodzowskich, koncepte dedykowane – identyfikujące osiedla służebne wobec rezydencji, kościoła czy uniwersytetu [Samsonowicz 2014]. <p>sily sprawcze powstawania miast</p> <ul style="list-style-type: none"> topograficzne – czyli dogodne położenie, demograficzne – minimalnie niezbędna liczba mieszkańców, ekonomiczne – odzwierciedlające możliwości produkcji i handlu, społeczne – stymulujące powstawanie nowych grup prawnych [ibidem].

Przykłady uwarunkowań ciągłości miasta (w ujęciu mnogościowym) ze względu na dynamikę istnienia

Uwarunkowania lokalizacyjne	Uwarunkowania rozwojowe	Uwarunkowania trwałościowe
<ul style="list-style-type: none"> przyrodnicze – okoliczności przyjazne zakładaniu miast (dostęp do akwenu, optymalne usytuowanie w konfiguracji geomorfologicznej, zasobność w żywe podłoże, bogate środowisko naturalne i mineralne złoża podziemne, sprzyjający klimat); topograficzne i strategiczne – czyli centralność położenia, tyleż odwzorowana w funkcjonalnych powiązaniach handlowych i randze administracyjnej (<i>casus</i> Paryża i Londynu), co urzeczywistniana wprost w przestrzeni geograficznej (jeżeli miastom udało się podporządkować sobie dookoły region, np. Dijon narzucające zwierzchność Burgundii, Grenoble – Delfinatu, Bordeaux – Akwitanii, Lizbona – Portugalii, Wenecja – Veneto, Florencia – Toskanii, Turyn – Piemontowi bądź dwu- i trójwładza nad zapleczem Rouen i Caen w Normandii, Reims i Troyes w Szampanii, Monachium i Ratisbona w Bawarii, Montpellier i Tuluzy w Langwedocji, Aix i Marsylia w Prowansji, Nancy i Metz w Lotaryngii, Palermo i Mesyna na Sycylii, czy – Chambéry, Annecy i Genewa w Sabaudii oraz Valladolid, Toledo i Madryt w Kastylii); gospodarcze (np. wykorzystanie potencjału środowiska naturalnego: odkrycie bogactw mineralnych pociągnęło za sobą zakładanie miast naftowych w Kalifornii i Teksasie, osad hutniczych w Lotaryngii obfitującej w rudę żelaza). 	<ul style="list-style-type: none"> cywilizacyjne (m.in. neolityczne przejście do gospodarki osiadłej); gospodarcze (np. pokłosie średniowiecznej rewolucji miejskiej w postaci tworzących się ośrodków targowych zorientowanych na wymianę dalekosiężną i obsługę szlaków wielkiego handlu); funkcjonalne (kiedy zaczęły osadzie dawać opactwo, co odzwierciedla się zresztą w toponimii miast zachodnio-europejskich – w nazwach Münster czy Moutier; albo zamek warowny względnie garnizon wojskowy, czego liczne ucieleśnienia napotykamy w granicach dawnego Cesarstwa Rzymskiego). 	<ul style="list-style-type: none"> dystans do granic przyrodniczych (tektonicznych, glebowych, klimatycznych, hydrograficznych, związanych z roślinnością i rzeźbą terenu); odgrywana rola przez ośrodek (obronna, transportowa, administracyjna, rezydencjonalna czy kultowa); uwarunkowania zewnętrzne (otoczenie topograficzne, zbawczy związek z morzem i zapleczem, stały dopływ ludności reprodukcją potencjał demograficzny miasta, obowiązujące lub zawiązywane sojusze itd.); uwarunkowania wewnętrzne (strukturalizujące przestrzeń miasta budowle publiczne, miejsca spotkań, obwarzania, świątynie itd.); obowiązywanie praw miejskich; polityczno-ekonomiczna i ustrojowo-prawna autonomia (na drodze negocjacji z władzą centralną albo zwierzchnictwem terytorialnym).

Uwarunkowania ciągłości miasta na trzech przestrzennych poziomach analizy

Poziom A (fragment miasta)	Poziom B (całe miasto)	Poziom C (ujęcie zagregowane)
<ul style="list-style-type: none"> przestrzenne elementy składające się na zawartość rdzenną ośrodka, a ściślej – ich stan zachowania i zrozumienie w nadchodzących pokoleniach niesionych przez nie treści; m.in. agory miast greckich, rzymskie fora w obozach wojskowych, strukturalne osie komunikacyjne, okazałe amfiteatry, wyodrębnione miejsca kultu, place publiczne przejmujące dawne funkcje akropolu, czyli publiczne, polityczne, sądownicze, ekonomiczne i religijne (jak w Deros, Lato bądź Therze) – takie elementy utrwały porządek społeczny, poświadczały rangę miejscowości, organicznie i wspólnie konstituowały znaczenie symboliczno-kulturowe, a zarazem gospodarczą kondycję osiedla; funkcja i znaczenie danego fragmentu obszaru zurbanizowanego; zmaterializowana próba zabezpieczenia dziedzictwa miasta w postaci murów (obwarowania i fortyfikacje stanowiły istotny składnik greckiego pojmowania <i>polis</i>; jedynie znikomy procent – z ogólnej liczby 1035 miast-państw – nie dysponował murami; według F. Braudela [1992] między XV a XVIII stuleciem prawie wszystkie miasta ujęto w geometryczny gorset obwarowań, a wiele z nich przetrwało od czasów antycznych). 	<ul style="list-style-type: none"> „przetyknięcie” do miejsca (ciągłość geograficzna); permanencja obowiązywania nazwy (ciągłość nominalna); trwałość tkanki materialnej (ciągłość substancjalna); kontynuacja dziejowa ośrodka (ciągłość historyczna); umiejscowienie w dogodnych warunkach naturalnych (Machu Picchu, Sardes, Palmira, Petra, Bostra, Dzerasa) i na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych (Sardes, Palmira); funkcjonalna dywersyfikacja zadaniowa – podtrzymująca przesłanki założenia miasta i rozszerzająca ich skalę; ciągłość gospodarowania i użytkowania ziemi; sankcja niepodważalnego autorytetu obranej władzy; dążenie do konsolidacji komunalnej; ekspansja terytorialna – systematyczne rozbudowywanie i wypełnianie istotnymi obiektami (np. świątyniami) i miejscami (np. forami) obszaru zurbanizowanego; posiadanie zaplecza bliższego i dalszego (suburbia, kontrahenci państwowi i międzynarodowi, regionalni partnerzy, dookólne osadnictwo służebne wobec ośrodka, stały napływ ludności i idei); uświadomiona przynależność do kręgu kulturowego i poczuwanie się do określonej tożsamości danego miasta; chroniczna obecność zagrożenia – konsolidująca i uodporniająca byt miejski. 	<ul style="list-style-type: none"> uwarunkowania geograficzne (m.in. ukształtowanie powierzchni – z preferencją terenów równinnych i dolin rzecznych dla celów transportowych, handlowych i rolniczych, a z uprzywilejowaniem obszarów wyżynnych i górskich w sytuacji chronicznego niebezpieczeństwa; obecność kompleksów leśnych – zwłaszcza pierwotnie definiujących siłę związków między strukturami polityczno-terytorialnymi i skalę relacji komunikacyjno-osadniczych, społeczno-gospodarczych); kontekst funkcjonalno-utilitytarny z perspektywy antropogenicznej (względny strategiczno-obronny, umiejscowienie na przecięciu szlaków ekonomicznych, w tym tras wodnych – Nilu, Tygrysu i Eufratu, Indusu czy Huangpu – co konstituowało targi, rynki zbytu i gwarantowało powodzenie dopływu, dopóki korytarze wymiany nie umierały z przyczyn politycznych bądź z powodu kataklizmów dyktowanych przez przyrodę); istotna osnowa kulturowo-symboliczna (ośrodki miejskie Mezoameryki, tj. stare zespoły świątynne – osadzone w trudno osiągalnych ostępach gór; osadnictwo i rozplatanie zabudowy miasta w obrębie basenu Morza Śródziemnego i w starożytnym świecie Bliskiego Wschodu – uważane za przedsięwzięcia boskie; rodząca się pismienność w Chinach czy Indiach, mająca za zadanie archiwizować dokumentacyjnie i kodyfikować wschodzące miasta).

(iv) Wynikowe ustalenia poznawcze dotyczące kategorii zerwania ciągłości (w tym ciągłości miasta)

Interpretacyjne tropy zerwania *sensu largo* – charakter dynamiki zerwania

(1) Zerwanie naturalne – cięcie logiczne

Zerwanie o charakterze naturalnym daje się wyprowadzić z dotychczasowego sposobu istnienia bądź funkcjonowania danego bytu; tym samym punkt krytyczny, moment przełomowy bądź stan kryzysu cechuje współobecność z przyjętą normą, paradygmatem obowiązującym w strukturze. Innymi słowy, zerwanie streszcza się w tym przypadku do nieciągłości w ramach ciągłości, a zarzewie cięcia logicznie sytuuje się w przeszłej i teraźniejszej dynamice bytu, co zapewnia jego antycypację i wyjaśnienie. Taka wykładnia obdarza mocą rozwojową samo zerwanie, które może się przyczyniać do przewartościowania, poszerzenia, pogłębienia lub modyfikacji *sensu largo* konkretnego fenomenu (bytu). Zatem dzięki zerwaniu realizuje się postęp [Thom 1991], a jakakolwiek osłabienie (katastrofa, rewolucja) tylko uwierzytelnia aktualność – niszcząc lub wzmacniając strukturę. Toteż w takim scenariuszu zerwanie nie jest zaskoczeniem, chociaż często prowadzi do nieuchronnego końca. Nieoczekiwane zaś może wydawać się tempo czy skala zerwania. Przykłady: starożytna i średniowieczna rewolucja miejska, wielka rewolucja francuska, kres Cesarstwa Rzymskiego, rewolucja przemysłowa w XVIII–XIX wieku, orogenezy.

(2) Zerwanie spoza kontekstu – cięcie sprzeczne

Zerwanie egzogeniczne, źródłowo niedające się sprowadzić do danego kontekstu, traktuje się jako nieprzewidywalne (choć nie zawsze), niepoddające się wypracowanym wzorcom eksplikacyjnym, a na pewno odrębne ontologicznie. Przeważnie cięcie sprzeczne (wobec zastanej konfiguracji miejsc i zdarzeń) narusza porządek dotychczasowy dogłębnie i na kilku poziomach organizacji strukturalnej. Zerwaniem nienawiązującym do logiki istnienia konkretnego bytu (i jego dynamiki przeobrażeń funkcjonalnych) wydaje się zagrożenie zewnętrzne, przy zwiększeniu skali oglądu jednak niezrozumiałość bądź formalna obcość cięcia ulega osłabieniu. Przykłady: rewolucja meksykańska z lat 1910–1920, rewolucja lutowa (z 1917 roku) w Rosji, nuklearna awaria w Czarnobylu, katastrofa elektrowni jądrowej w Fukushima.

(3) Zerwanie paradoksalne

Zerwanie paradoksalne na pierwszy rzut oka nie przypomina cięcia, albowiem wynika z konstytutywnych paragrafów obowiązującej rzeczywistości, a mianowicie: ■ dążenia do powrotu do równowagi; ■ relewancji dziejowej; ■ inercji układu; ■ czy węzłowych przyspieszeń.

Zerwanie paradoksalne:

- ewokuje wiecznie niedokoneczone umieranie cywilizacji tudzież permanentną aktualizację rewolucji (przykład: rewolucja przemysłowa rodzi się w tym samym czasie, gdy dawne rozwiązania techniczno-produkcyjne stopniowo są wypierane, tracą na znaczeniu i odchodzą w przeszłość – lecz aby dokonała się powszechnie, potrzeba – w XVII stuleciu – i upadku *ancien régime*, tradycyjnej struktury rolnictwa i własności ziemskiej, i rozkładu cechów, i pożaru Londynu w roku 1666);

- bywa zerwaniem pozornym (przykład: mimo naturalnych przesłanek dziejowych wielka rewolucja francuska, przywracająca strukturalnie podobną do dawnej rzeczywistość);
- zasadza się na intensyfikacji bądź przyspieszeniu ciągłego uposażenia rzeczywistości (przykłady: od XVIII stulecia krzywa ewolucji demograficznej tak dalece różni się jakościowo od krzywej charakteryzującej wieki XIV–XVIII, że stwierdzamy rewolucję demograficzną, ergo zmianę struktury; akcelerację cywilizacyjno-techniczną odnajdujemy zaś np. w prędkim zwielokrotnianiu możliwości transportu – w tym żeglugi rzecznej dzięki kanałom – i komunikacji informacyjnej, tj. w działaniu poczt, prasy i rozwoju telegrafii optycznej w XVIII wieku);
- streszcza się w relewancji, ponieważ okazuje się ono konieczną lekcją historii, zataczającej krąg spirali (przykłady: opanowanie przez Izrael wschodnich dzielnic Jerozolimy nawiązywało archetypicznie do jej genealogii; w traumie Fukushima odwzorowuje się tragedia Hiroshimy i Nagasaki);
- nie unieważnia ciągłości, gdyż może sprowadzać się do restrukturyzacji dotychczasowego źródłowego sensu i skutkować uporządkowaniem w szerszym kontekście (przykład: przybycie Europejczyków do Ameryki było niewątpliwie brzemieniem kontaktem kulturowym, chociażby z powodu dekompozycji przeszłego świata Indian, reinterpretacji faktów historycznych i utrwalenia traumatyzmu podboju);
- przychodzi wbrew okolicznościom, kiedy potencjalną nieciągłość zawczasu przewiduje się i przepracowuje albo wręcz wyklucza ze względu na uprzednie doświadczenie potwierdzające ciągłość (przykład: klęska armii rzymskiej nad rzeczką Allia i okupacja Rzymu przez barbarzyńców, co podważyło prestiż i potęgę imperium, ugruntowane pięć lat wcześniej w żmudnym konflikcie z Etruskami o hegemonię nad Lacjum);
- cechuje inercja antycypująca bądź *post factum*: warto uzmysłowić sobie, kiedy zerwanie dotyka struktur głębokich, a kiedy zatrzymuje się na warstwie akcydensów (przykłady: pierwsza rewolucja angielska i wielka rewolucja francuska – w aspekcie ustrojowym).

Przyczyny, formy i rezultaty zerwania ciągłości miasta

Zidentyfikowane:

- na kanwie czterech dziedzin merytorycznych (kulturowo-cywilizacyjnej i historycznej; geograficznej, społecznej i ekonomicznej; polityczno-ustrojowej; oraz architektoniczno-urbanistycznej),
- na trzech operacyjnych poziomach analizy (tj. fragment miasta; całe miasto; ujęcie zagregowane).

Przyczyny (wykładnie)

- cięcie jako incydent w ramach określonej prawidłowości** – będące pochodną innego szeregu przyczynowego (np. niekoherencja zastosowania historycznej matrycy urbanistycznej podczas tworzenia śródmiejskich przestrzeni publicznych Warszawy przełomu XX i XXI wieku; a w odniesieniu do formy zerwania – lekceważenie dotychczasowej struktury przestrzennej Warszawy lat 50. XX stulecia na drodze ideologicznej reinterpretacji);
- cięcie jako nieunikniony przejaw i logiczna konsekwencja** (np. przesłanki kryzysu miast i ich centrów w XX wieku; a w świetle formy zerwania – przyczyny przewrotów ustrojowych w miastach greckich okresu starożytnego);
- uwarunkowanie stające się impulsem zerwania** (np. podział na gminy w średniowiecznych miastach francuskich; upadek cywilizacji minojskiej i mykeńskiej w obrębie wczesnoarchaicznych miast greckich; znaczenie epidemii wobec zmierzchu państw i miast, m.in. imperium Hetytów, Cesarstwa Rzymskiego bądź Cesarstwa Bizantyjskiego);
- instancja zrywająca**: antropogeniczna (np. przyczyny małej stabilności granic państwowych i dynamiki ich funkcji w obliczu podzielonych miast w Europie XIX i XX stulecia) oraz przyrodnicza (np. miasta doświadczane przez żywioły).

Formy (wykładnie)

- przekroczenie punktu krytycznego** – momentu bifurkacyjnego, stanowiącego historyczne uwężenie (np. w skali cywilizacyjnej symboliczne zniszczenie nowojorskich wież World Trade Center; a w kontekście przyczyn zerwania – funkcjonalne zamieranie miast XX wieku poniżej pewnej gęstości ruchu bądź też nadmierne powielanie dochodowych i prestiżowych funkcji ulic i dzielnic w miastach amerykańskich);
- przewidywalność zerwania** (np. dająca się przewidzieć ewolucja doktryny segregacji w doktrynę izolacji ludności żydowskiej w średniowiecznych miastach europejskich; polityka zacierania śladów i brak świadomości przeszłości, uniemożliwiająca kontynuację czy prognozowanie nadchodzących cięć – w miastach Starożytności Kontynentu po 1989 roku);
- tempo zerwania** (np. rzeczony atak terrorystyczny 11 września 2001 roku w Nowym Jorku jako „cięcie momentalne” i zdarzenie *versus* wielowiekowa utrata znaczenia politycznego i gospodarczego Heian-kyo; niemal natychmiastowe – bo zamykające się w okresie jednego roku czy dwóch lat – wyludnianie starożytnych *polis* greckich oraz polskich miast w XVII i XVIII wieku).

Rezultaty (wykładnie)

- (na płaszczyźnie epistemologicznej) **zerwanie jako warunek dokumentacyjny ciągłości**, jednak zależny od form zerwania (np. nazewnicze ślady translacji miast małopolskich w XVII wieku; zachowane świadectwa likwidacji węgierskich osad Siedmiogrodu; zacieranie śladów niemieckości w przestrzeni Wrocławia tuż po II wojnie światowej);
- (na płaszczyźnie ontologicznej) **zerwanie otwierające**, bo aktywizujące inny potencjał (np. wprowadzenie nowoczesnej infrastruktury do Krakowa przełomu XIX i XX wieku; naturalne cykle panowania monarchów w miastach starożytnego Egiptu; a w świetle przyczyn zerwania – zmniejszenie się populacji XVI-wiecznej Sewilli wskutek kolonizowania Nowego Świata; pożoga XVII-wiecznego Londynu pozwalająca na korektę planu przestrzennego miasta; bądź też gospodarcze zamieranie XIX-wiecznej Aleksandrii po otwarciu Kanału Sueskiego);
- (na płaszczyźnie ontologicznej) **zerwanie kończące**, bo wyłączające względnie zawieszające „bycie” miasta (np. narzucone z zewnątrz cykle przerywające ciągłość miast starożytnego Egiptu; a odnośnie do przyczyn zerwania – zagłada ludności Nursji w wyniku trzęsienia ziemi; kompletne zanikanie miast doświadczonych przez żywioły naturalne);
- (na płaszczyźnie ontologicznej) **zerwanie modyfikujące** przeznaczenie i rolę miasta (np. turystyfikacja XX-wiecznej Jerozolimy czy miast brytyjskich kosztem pielęgnowania autentyzmu; komercjalizacja dziedzictwa żydowskiego w miastach europejskich przełomu XX i XXI wieku; a w kontekście przyczyn zerwania – zmiana statusu *polis* na *kome* lub *demos* w starożytnej Grecji; społeczna, kulturowa i fizjonomiczna modyfikacja przestrzeni miast w krajach rozwijających się XVIII–XX wieku wskutek napływu ludności wiejskiej; a w kontekście form zerwania: poświęcanie ciągłości historycznej na rzecz ciągłości komunikacyjnej i modernizacji funkcjonalnej, co stało się udziałem XVI-wiecznych Rzymu, Neapolu i Genui oraz XIX–XX-wiecznych Paryża, Wiednia, Barcelony i Pragi);
- (na płaszczyźnie ontologicznej) **zerwanie delegujące** na inny poziom strukturalny bądź w alternatywny szereg przyczynowy (np. zrywanie ciągłości miejsca w imię zachowania ciągłości sprawowania władzy w miastach starożytnej Asyrii; a w stosunku do przyczyn zerwania – rozszczepienie między idea *polis* a idea nowoczesności i transpozycja charakteru miasta).

▪ Rekomendacje dla praktyki – możliwości wykorzystania badania

18 Przedstawiona w studium o ciągłości miasta panorama dynamiki istnienia (formalnego i faktycznego) bytów zurbanizowanych, zebrane i przeanalizowane przykłady doświadczeń miejskich w świetle przesłanek i uwarunkowań lokalizacyjnych i rozwojowych, ekspozycje zagrożeń zarówno dla funkcjonowania w ogóle jednostek osadniczych, jak i dla jakości tego funkcjonowania, wreszcie poddane refleksji przyczyny i konsekwencje naruszania ciągłej konstytucji miast na wielu poziomach – mogą stanowić materiał do przemyśleń dla tych, którzy: (i) zarządzają organizmami miejskimi na poziomie instytucjonalno-administracyjnym (zatem dla przedstawicieli władz jednostek samorządu terytorialnego); (ii) kształtują wyraz przestrzenny miejskiego życia w postaci realizacji planistycznych, urbanistycznych i architektonicznych (więc dla twórców funkcjonalnej i estetycznej struktury obszarów miejskich); (iii) zawiadują miejskim kapitałem społecznym i jakością stosunków międzyludzkich w formule wspólnych inicjatyw dobrowolnych (np. organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji) bądź koniecznych działań statutowych, wynikających z umowy społecznej (prawnie i obyczajowo kodyfikowanej) i nieuchronnej wspólnej odpowiedzialności za przestrzeń publiczną; (iv) interweniują, kiedy zachodzi potrzeba zareagowania na odstępstwo od przyjętego kanonu zachowań i działań, usankcjonowanego kulturowo i normatywnie (słowem – dla reprezentantów rozmaitych służb i instancji monitorujących życie społeczności miejskiej); (v) traktują fenomen miasta jako wspólne dobro i zbiorowy obowiązek, odziedziczony po przeszłych, a dedykowany przyszłym pokoleniom; (vi) jako uczestnicy i badacze rzeczywistości zurbanizowanej widzą w niej przejaw kulturowej obecności człowieka na Ziemi, współcześnie coraz bardziej inwazyjnej wobec środowiska przyrodniczego; (vii) pragną hołubić to, co w mieście stanowi dobro, piękno i pożyteczność, a niwelować to, co pozostaje szkodliwe i hańbiące godność obywatela miasta; (viii) uznają dyskurs miejski za płaszczyznę dojrzałego dialogu międzyludzkiego (etnicznego, społecznego, religijnego, politycznego, kulturowego, cywilizacyjnego), a wciąż dynamiczną formę miasta za możliwość i szansę, a nie za gotową sztancę do powielania, raz na zawsze ustaloną matrycę jedynie słusznych przedsięwzięć czy przestrzenne ucieleśnienie sankcji i restrykcji, nakazów i zakazów.

Scenariusze ciągłości miasta i warianty jej zrywania można ponadto spożytkować nieczym katalog miejskich lekcji – odbieranych we wszystkich okresach historycznych i niemal na całej kuli ziemskiej – które przy zachowaniu dobrej woli mogą być nauką: kiedy, gdzie i dlaczego powinno się zwłaszcza dbać o tę zdobycz cywilizacyjną (dotychczas bodaj najwygodniej urządzoną formę przestrzenną dla wspólnego zamieszkiwania przez ludzi), jakimi sposobami przewidywać, a następnie przeciwdziałać zagrożeniom (naturalnym, antropogenicznym).

▪ Podsumowanie

Obserwacje

1. W problematyce ciągłości narzuca się wyraźnie punkt widzenia związany z **upływem czasu** – nie należy jednak sprowadzać dyskusji o ciągłości wyłącznie do takiego aspektu, tak czyniąc bowiem postąpilibyśmy podobnie jak Galileusz względem Arystotelesa, który za zmianę brał ruch lokalny, przeobrażenia substancjalne (powstawanie i rozkład), transformacje jakościowe i ilościowe (wzrost, palenie). Galileusz natomiast utożsamiał dynamikę z ruchem.
2. Mimo relatywnie rozległej ekspozycji pobudek, postaci czy poklosia dziejowych nieciągłości miejskich, nielato dociec, a tym bardziej rozstrzygnąć jednoznacznie: ■ który **czynnik** przesądził o zerwaniu (przy określonej skali porządku przyczynowo-skutkowego)? ■ kiedy przyczyna okazała się **uwarunkowaniem cięcia** (np. dla miast pozostających w stałym zagrożeniu)? ■ a co zadecydowało, że to uwarunkowanie przeistoczyło się w **przyczynę** (m.in. w se-

kwencyjnym scenariuszu dziejowym – najpierw w formie kataklizmu przyrodniczego, następnie zaś klęski militarnej)? Wybrane okoliczności przysparzające samych niedogodności jednym miastom, gdy idzie o ich rozwój bądź nawet rutynowe funkcjonowanie, innym ośrodkom służyć będą za dobrodziejstwo i rękojmię rozkwitu.

3. Z przyrodniczego punktu widzenia **osadnictwo** (raczej) przeczy idei ciągłości, z perspektywy antropogenicznej zaś – (zazwyczaj) ją potwierdza, stanowiąc wciąż aktualizujące się świadectwo kultury i możliwość jej emanacji. Ciągłość też zdaje się być założonym modelem trwałościowym i rozwojowym dla miasta – w chwili jego powołania do życia.

4. W zależności od przyjętego poziomu poznawczego, określonej dziedziny naukowej refleksji i obranej skali badania **istotę ciągłości** można rozumieć w kategoriach: ■ czasowych (jako sekwencyjność dynamicznego następstwa bądź synchroniczną obecność), ■ przestrzennych (jako względne związanie lokalne, regionalne i ponadregionalne), ■ jakościowych (jako długotrwałość, siłę, funkcjonalność czy wielowymiarowość relacji – w tym jej uwarstwienie), ■ przyczynowo-skutkowych (jako kazuálną zasadę wzajemnego stosunku), ■ modalnych (jako uświadomiony imperatyw podtrzymywania przy życiu raz zainicjowanego bytu), wreszcie ■ substancjalnych (jako zgodność stanu poprzedzającego z następującym, a także jako czytelność ekspozycji elementów stałych pośród zmiennych: tych, które podtrzymują tożsamość danego bytu, i tych, co przyczyniają się do ewentualnej zmiany jego ontologicznej konstytucji).

Wnioski

1. **Relacja „ciągłość – stałość – trwałość”**. Kategoria stałości dotyczy najczęściej akcydensów, kategoria trwałości deleguje dyskurs ku substancji, a kategoria ciągłości idzie w parze z perspektywą oglądu.

2. **Problem zerwania**: (i) zerwanie to fenomen strukturalny diachronicznie, embrionalnie awizowany w poprzedzających okresach; (ii) zerwanie to fenomen strukturalny synchronicznie, prowokowany przez impulsy równoległe i różnice potencjałów, atrybutów i paradygmatów, które uwypuklając nieciągłości, mogą je pogłębiać albo niwelować.

3. **Ciągłość a definicja miasta**. Kwalifikacje terminologiczne raczej nie uwzględniają ciągłości wśród wyróżników, wspólnych mianowników czy idiomów miasta, ani nie nobilitują jej do jakościowych dyspozycji rdzennych. Owszem, wybrane delegacje znaczeniowe można intuicyjnie i w przybliżeniu zinterpretować jako nawiązujące do problematyki ciągłości w aspekcie historycznym (trwałość), społecznym (wspólnota, utożsamianie się z miejscem), gospodarczym (funkcjonalne połączenia relacyjne) bądź przestrzennym (zwartość zagospodarowania); niemniej jednak definicyjnie miasto nie musi być fenomenem ciągłym.

4. Konieczne założenia przed semantycznym i syntaktycznym **klasyfikowaniem ciągłości miasta**: (i) w pytaniu o ciągłość pobrzmiewają zupełnie odmienne przesłanki aniżeli w pytaniu o początek, gdyż samo zagadnienie ciągłości poniekąd ontologicznie zakłada – alternatywnie lub sumarycznie – uprzedniość (w skali diachronicznej), sąsiedztwo (w skali synchronicznej), związek (syntaktyczny bądź syntagmatyczny), odpowiedniość / nawiązanie (na gruncie strukturalnym albo semantycznym); (ii) teza o ciągłości pozwala się bronić pod warunkiem jej weryfikacji na szerokiej i adekwatnej podstawie kulturowych okoliczności, dlatego też „projektowanie wstecz” lub „rzutowanie symultaniczne” kategorii klasyfikacyjnych zwykle nie przynosi satysfakcjonującego rezultatu poznawczego; (iii) jakkolwiek za dziejową regułę uchodzi ciągłość miasta *en bloc* (poziom B), umacniana spektakularnymi wyjątkami w postaci kataklizmów i brzemiennych w skutki destruktywnych turbulencji, niemniej jednak wewnętrzną przestrzeń zurbanizowaną – w obrębie jednostek osadniczych (poziom A) – uważa się za dominium segregacji, podziałów, nieciągłości, różnic, kontrastów, dezintegracji, rozpadu, oddzielania się, inkluzji i ekskluzji uobecniających się wzdłuż – nieczym uskoków tektonicznych – linii rozgraniczających, a nierzadko separujących etnicznie, ekonomicznie czy religijnie.

5. **Racja zainicjowania a racja istnienia ciągłego bytu miasta.** Trwałość obowiązywania przyczyny, jakiej emanacja przestrzenna przybrała źródłowo postać miasta, stanowi rezultat sporej liczby zmiennych, od przyrodniczych do kulturowych, odpowiedzialnych najpierw za umiejscowienie, później zaś za ewentualną ewolucję czy ekspansję ośrodka. Ciągłość miejska wydaje się pochodną różnorodnego i długotrwałego promieniowania otoczenia jednostki o nieregularnej w czasie i złożonej dynamice drgań dziejowych, nakładającego się na jej fluktuacje i przeobrażenia wewnętrzne. Racja stanu przyświecająca narodzinom miasta może, lecz nie musi awansować do rangi racji jego bytu w przyszłości. Jakkolwiek ciągłość przesłanki zasadzałaby się zatem na kontynuacji ważności czynnika umożliwiającego istnienie miasta (siły sprawczej); niemniej ciągłość jego żywotności nie streszcza się do niej, gdyż przewiduje także inny scenariusz, a mianowicie sukcesję przesłanek (statusu, funkcjonowania), swoistą sztafetę funkcji zapewniających byt danej jednostce osadniczej w coraz to nowych okolicznościach, a nierzadko jej rozwój.

6. **Ciągłość a zerwanie miasta.** Zerwanie i ciągłość unaoczniają dwa porządki organizacji świata realnego, a to, co uchodziłoby za cięcie w jednej perspektywie ciągłościowej, mogłoby równie dobrze być uznane za logiczną konsekwencję lub też nieunikniony przejaw określonej dynamiki z perspektywy ciągłościowej innego rodzaju. Przypadek pozostawałby wyłącznie incydentem w kontekście prawidłowości X, natomiast przynależałby immanentnie – niczym niezbędne ogniwo łańcucha – do prawidłowości Y. Toteż miasto postrzega się zarazem jako ciągle i nieciągle, zaś kolejne jego stadia występują w roli nieodzownych faz w rozwoju linearnym, lecz w optyce fluktuacyjnej już współtworzą pewne kontinuum. Dlatego też miasto może eksponować ciągłość na konkretnym poziomie, a równolegle przejawiać dyskretność na sąsiednim; stąd też miasto jako ontologicznie uwarunkowany kompleks zjawisk, stanów, procesów, rzeczy, zdarzeń i aktów uwydatnia ustawicznie bifurkacyjną naturę. Z takich to wreszcie racji miasto zaprzęta uwagę – uciekając od binarności modeli i roszczeniowej statystyki – w większej mierze reprezentantów humanistyki *sensu largo* niżli przyrodoznawstwa.

7. Do stagnacji w rozwoju lub regresu społeczno-gospodarczego jednostek zurbanizowanych (co nierzadko znajdowało zwieńczenie w całkowitym upadku miasta) przykładała się równie często **instancja przyrodnicza, co działalność człowieka**: ■ cięcie dyktowane przez przyrodę zwykle interpretuje się (przy założeniu makroskali, czyli ogólniejszego spojrzenia strukturalnego) jako emanację potężnego porządku regulującego prawa rządzące światem (w rejestrze fizycznym, chemicznym, biologicznym, astronomicznym, geologicznym czy geograficznym) – ucieleśnia bowiem ono i niejako uwiarygodnia następstwa procesów trwających miliardy, miliony czy tysiące lat (mimo że często ich konsekwencje wydają się raptowne). Z kolei ■ cięcie aranżowane ręką ludzką nie dysponuje przeważnie aż tak historycznie legitymizowanym uzasadnieniem, zatem uznaje się je zazwyczaj za coś niezrozumiałego, niewytłumaczalnego i wymykającego się matrycy logicznych zdarzeń. Dlatego też tak chętnie – z perspektywy poznawczej – przychodzi nam ciągłościowo usprawiedliwiać zerwanie na niwie (bądź ze strony) przyrody, a z o wiele większą rezerwą jesteśmy skłonni kwalifikować w tym duchu wszelkie perturbacje powodowane przez człowieka.

8. **Konstytutywne elementy ciągłości miasta:** ■ w rejestrze banalnym (i) chroniczność przyjaznych uwarunkowań lokalizacji i funkcjonowania osiedli miejskich (zarówno ze strony środowiska przyrodniczego, jak i okoliczności pochodnych organizacji sfery antropogenicznej, np. szlaków handlowych bądź usieciowienia gospodarczo-politycznego); (ii) trwałość osadzenia w miejscu, czyli zakotwiczenie w danym punkcie przestrzennym, posiadającym nazwę oraz zakorzenienie w regionie; (iii) permanencja miejsc kluczowych społecznie, symbolicznie, ekonomicznie i infrastrukturalnie (ośrodka kultu, rynku, cmentarza, siedziby władzy, centrum, skrzyżowania głównych ulic, murów), podziałów strukturalnych (np. na własność publiczną i prywatną, dzielnice śródmiejskie i peryferyjne, *intra muros* –

extra muros), instytucji (jak ratusz, więzienie, szkoła, szpital, sąd, dom publiczny, teatr), praw, przywilejów i funkcji (w zakresie samostanowienia gwarantujących autonomię); (iv) elementarne oraz nieprzerwane zaludnienie (zatem tkanka ludzka emanująca intensywnym życiem zbiorowym, przekazem generacyjnym, uświadomieniem społecznym i obywatelskim, wzorami zachowania się i kultywowania pamięci); ■ w rejestrze bazowym (i) statut przestrzennie-czasowy (gdyż zjawisko osadnictwa należy do fizycznych uobecnień historycznych, w zamierzeniu trwających sub-stancjalnie i rozciągle), (ii) statut oscylacyjny (synchroniczny – chociażby zachowanie równowagi między lokalnymi dyspozycjami ufundowanymi na miejscowej tradycji gospodarowania przestrzenią a uniwersalnymi siłami przekształcającymi formalnie, materialnie bądź dziedzinowo środowisko zurbanizowane; poza tym diachroniczny – ucieleśniany w transmisji genetycznej i kulturowej między ludźmi), (iii) statut mnogościowy (miasto powstało jako dzieło kolektywne, rozprzestrzeniające się i z czasem upowszechniające, z założenia heterogeniczne nie tylko na płaszczyźnie *urbs*, ale również *civitas*, co wymaga zbiorowości *sine qua non*), (iv) dynamiczny statut partykularny (gdy chodzi o codzienną i sprawdzoną rutynę funkcjonowania miasta jako bytu społeczno-przestrzennego, co obrazują sprzężenia wewnętrzne w granicach dzielnic czy kwartałów, więc żywotność osiedla), (v) statut symboliczno-kulturotwórczy (miastu udaje się nierzadko wykroczyć temporalnie poza periodyzacyjne ramy macierzystej kultury i nie ginąć wraz z jej kresem); ■ w rejestrze paradoksalnym (i) nieodzowność starannie pielęgnowanych konfliktów i przeciwności, cierpliwie tłących się w mieście (przejawiających się w przeciwnościach klasowych i warstwowych, w skontrastowanych rolach społecznych, w stałych antagonizmach między obywatelami a niewolnikami, mieszczanami a szlachcicami, posiadaczami a wykluczonymi), (ii) konieczność „spojrzenia oczami innego” (co ułatwia z kolei rozpoznanie i wyrażanie siebie tudzież kreuje wspólnotowość), (iii) imperatyw stałej „obecności obcego” (przybysza, imigranta, uchodźcy, inwestora, turysty, studenta, tymczasowego pracownika, reprezentanta mniejszości narodowej), który zrywa, jednocześnie wzmacniając ciągłość, (iv) negatywne dziedzictwo (jakie zamiast cięcia okazuje się w dłuższej perspektywie czasowej niezbędnym ogniwem dziejowym), (v) doniosłość cezur (zwłaszcza ukierunkowanych na przyszłość i otwierających momentów przełomowych – potwierdzających ciągłość zerwań wyraźniej niżli datowanie „przemijającego”, nie tyle bowiem koniec starego świata uwiarygodnia ciągłość, co początek nowego), (vi) przeoczne lub poniechane przez instancję niszczącą pozostałości (dające tylko fragmentaryczne wyobrażenie o dawnej rzeczywistości), (vii) załączek rozkładu rodzącego się wraz z bytem ciągłym, dyktujący powolne umieranie miasta.

*

Studium o ciągłości miasta stanowi jedynie próbę jej konceptualizacji, operacjonalizacji, klasyfikacji i interpretacji. Warto pamiętać, że pozostaje owa próba tylko krokiem wstępnym, przymiarką, roboczym probierzem miejskiej rzeczywistości, domagającym się za każdym razem weryfikacji aktualności i zasadności (stąd podtytuł: prolegomena). Najsumienniejsza dowiedziona pewność, potwierdzona dziesiątkami czy setkami eksperymentów albo skwapliwością rutynowego doświadczenia, przy najlżejszej zmianie perspektywy pozostawia nieodparte wrażenie nieufności, rosnącej wraz z poszerzaniem się kąta widzenia i pogłębiania namysłu, coraz łatwiej stając się pożywką dla wątpliwości. Każde ustalenie zdaje się wtedy być tymczasowością i trybem roboczym. Ciągłość – jak się wydaje – należy do tych obliczy rzeczywistości, które wypełniają się znaczeniem fragmentarycznie i nie na stałe, przynajmniej odnośnie do ich rozpoznania.

▪ Cytowana literatura w punkcie IV (C)

- Braudel F., 1992, *Kultura materialna, gospodarka i kapitalizm. XV–XVIII wiek*, t. I: *Struktury codzienności. Możliwe i niemożliwe*, PIW, Warszawa.
- Braudel F., 1999, *Historia i trwanie*, Czytelnik, Warszawa.
- Falkowski T., 2013, *Mysł i zdarzenie. Pojęcie zdarzenia historycznego w historiografii francuskiej XX wieku*, Universitas, Kraków.
- Ingarden R., 1962, *Spór o istnienie świata*, t. I, PWN, Warszawa.
- Koselleck R., 2012, *Warstwy czasu. Studia z metahistorii*, Oficyna Naukowa, Warszawa.
- 22 Lisowski A., 2003, *Koncepcje przestrzeni w geografii człowieka*, Wyd. Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Madurowicz M., 2007, *Miejska przestrzeń tożsamości Warszawy*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Madurowicz M., 2012, *Spacer geografa po filozoficznym lesie prawdy. Dziuple i prześwity*, [w:] W. Maik, K. Rembowska, A. Suliborski (red.), *Związki geografii z innymi naukami*, seria „Podstawowe idee i koncepcje w geografii”, t. 7, Wyd. Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, Bydgoszcz, s. 89–108.
- Michałowska M., 2014, *Transdyscyplinarne podstawy kulturowych studiów miejskich*, [w:] E. Rewers (red.), *Kulturowe studia miejskie. Wprowadzenie*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa, s. 67–94.
- Otok S., 1986, *Kultura i geografia*, [w:] S. Otok (red.), *Geografia kultury*, „Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej”, z. 1–2, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 5–8.
- Pomian K., 2014, *Porządek czasu, słowo / obraz terytorii*, Gdańsk.
- Samsonowicz H., 2014, *Szkice o mieście średniowiecznym*, Wyd. Drugie, Warszawa.
- Szacki J., 2005, *Historia myśli socjologicznej*. Wydanie nowe, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Thom R., 1991, *Parabole i katastrofy. Rozmowy o matematyce, nauce i filozofii z Giulio Giorello i Simoną Morini*, PIW, Warszawa.

Załącznik 6, do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego stanowi autorska książka *Ciągłość miasta. Prolegomena* (2017, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa).

V. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych (najważniejsze przedsięwzięcia badawcze)

▪ Wprowadzenie

1. Na mój dorobek naukowo-badawczy składają się (a) pod względem formalnym: opublikowane prace naukowe (w formie zwartej – monografie i rozproszonej – artykuły), wystąpienia publiczne podczas konferencji, seminariów i sympozjów, udział w interdyscyplinarnym projekcie badawczym, uczestnictwo w wymianie naukowej z zagranicą, autorskie projekty badawcze, konsultacje eksperckie, organizacja cyklicznych tematycznych konferencji ogólnopolskich, recenzje artykułów nadsyłanych do czasopism naukowych, jak również popularyzacja nauki (szczegółowe *dossier* przedkładałam w załączniku 3.), natomiast (b) pod względem merytorycznym: badania przestrzeni miejskiej (w tym z perspektywy turystycznej), analizy metodyczno-metodologiczne i poznawcze, a także próby rozszerzenia refleksji geograficznej na inne dyscypliny wiedzy (filozofia, literaturoznawstwo, kulturoznawstwo, historia, architektura i urbanistyka, socjologia miasta, semiologia, antropologia miasta).

2. Ilościowo kwestię ujmując, opublikowałem – w przeważającej części jako wyłączny autor – 46 prac naukowych, w tym 10 przed uzyskaniem stopnia doktora (1 monografia i 9 artykułów w pracach zbiorowych, z czego 1 artykuł w języku angielskim), po otrzymaniu zaś stopnia doktora 36 prac (4 w języku angielskim, reszta w języku polskim), w tym: 2 monografie (jedna z nich to zmodyfikowana wersja rozprawy doktorskiej), 7 artykułów w czasopismach z listy B MNiSW, 4 artykuły we współautorstwie. Według bazy *Publish or Perish* na 27.09.2017 indeks Hirscha obliczony dla moich publikacji (bez autocytowań) na podstawie *Google Scholar* wynosi 6 (liczba cytowań oscyluje wokół 100). Ponadto zredagowałem jako redaktor naukowy 4 druki zwarte – książki (w tym 3 prace zbiorowe).

Od 2000 roku uczestniczyłem w kilkudziesięciu konferencjach naukowych (międzynarodowych i ogólnopolskich, zagranicznych i krajowych), w tym po doktoracie (2005) w ponad 45, podczas których 38 razy wygłaszałem referat bądź prowadziłem dyskusję panelową (27 po doktoracie). W latach 2006, 2009 i 2012 współorganizowałem (z pracownikami Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego) trzy ogólnopolskie interdyscyplinarne konferencje naukowe (czwarta edycja odbywa się w listopadzie 2017 roku).

W latach 2014–2017 wziąłem udział w interdyscyplinarnym projekcie badawczym, finansowanym z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Równocześnie od roku 2010/2011 prowadzę dwa (niefinansowane instytucjonalnie) projekty autorskie (naukowo-dydaktyczno-popularyzatorskie).

Dwukrotnie uczestniczyłem w zagranicznej wymianie naukowej (lata 2005–2006).

Od początku działalności akademickiej moim przedsięwzięciom naukowo-badawczym towarzyszy intensywna praca dydaktyczna i popularyzatorska (*vide* załączniki 3. i 4.), najpierw realizowana na stanowisku doktoranta, następnie asystenta, adiunkta i starszego wykładowcy. Prowadzone zajęcia dydaktyczne nierzadko, a formuła upowszechniania wiedzy z reguły stanowią dwa z wielu forów (lub możliwości) dyskusji właśnie realizowanych przeze mnie zamierzeń poznawczych, obok niejako forów podstawowych – czyli publikacji, konferencji i projektów.

3. Traktując jakościowo przedkładany dorobek naukowy należy uznać, że w centrum zainteresowań poznawczych usytuowałem przede wszystkim problematykę miejską (z powracającymi akcentami: turystycznym i warszawskim). Refleksję poświęconą obszarom zurbanizowanym często rozszerzam i posiłkuję się fenomenem osadnictwa jako kanwą porozumienia między naukami przyrodniczymi oraz humanistycznymi. Dlatego też moje badania miejskie staram się prowadzić w dyskursie transdyscyplinarnym, zatem poza intelektualnymi wątkami macierzystej geografii człowieka podejmuję rozważania i analizy na płaszczyznach historycznej, społecznej, ekonomicznej, urbanistyczno-architektonicznej z jednej strony (systematycznie współpracując z reprezentantami tychże dyscyplin), z drugiej zaś – pod kątem nauk ścisłych (logiki, fizyki, matematyki), a z trzeciej – w aspekcie filozoficznym. Stąd blisko do innej, niemniej istotnej odsłony moich dociekań, którą dedykuję metodologii nauki i procedurze poznawania rzeczywistości z perspektywy różnych dziedzin. W poniższych passusach pokrótce przedstawiam charakterystykę zasadniczych nurtów moich zainteresowań badawczych.

▪ Nurt badawczej refleksji miejskiej

Tematyka miejska zdominowała moje badawcze zainteresowania już na samym początku drogi akademickiej, czego klarowną egzemplifikacją może być cykl artykułów opublikowanych przed uzyskaniem stopnia doktora, a poświęconych przestrzeni zurbanizowanej w ujęciach **aksjologicznym** [Madurowicz 2001a, 2004a] i **kulturowym** [Madurowicz 2002ab], z wydaniem odrębnego druku zwanego (książki) poświęconego warszawskiej sferze *sacrum* [Madurowicz 2002c]. Za problemowy punkt wyjścia ówczesnych analiz posłużyła koncepcja miasta jako przestrzeni wartości i przestrzeni znaczącej, a za narzędzie poznania tak pojmowanej rzeczywistości osadniczej – głównie w realiach warszawskich – metodologia fenomenologiczna, hermeneutyka i etnometodologia. Namysł nad miastem w kategoriach kulturowych i religijnych splótł się wtedy z filozoficznym dociekaniem statusu przestrzeni i miejsca, co stało się dla mnie pomyślną okolicznością do pogłębienia tropów miejskich z perspektywy antropologii, filozofii, teologii, geografii humanistycznej, semiologii czy socjologii miasta [m.in. Burszta 1996; Cassirer 1971; Chojnicki 1985; Eliade 1996; Husserl 1990; Ingarden 1987a; Plessner 1988; Relph 1976; Tischner 1982; Toporow 2000; Tuan 1987; Wallis 1977; Znaniecki 1973]. Za autorskie pierwszoplanowe ustalenia poznawcze tamtego czasu uznać można propozycję podziału przestrzennego miejskiej sfery *sacrum*, roboczą koncepcję ewolucji miejsca w kontekście przestrzeni znaczącej, a także metaforyczny wzór (algorytm) na kulturowy pierwiastek miasta traktowanego jako wielowymiarowy pryzmat kultury człowieka i jeden z czterech (obok przestrzeni, czasu i samego człowieka) uniwersalnych problemów badawczych geografii kultury.

Merytoryczną konsekwencją rozważań o miejskiej przestrzeni nacechowanej kulturowo było podjęcie wątku **percepcyjnego** [Madurowicz, Pieniążek 2003] oraz **tożsamościowego** [Madurowicz 2003a]. Badania świadomości mieszkańców dotyczącej zagospodarowania wybranego fragmentu miasta stanowiły partykularną analizę przestrzennego postrzegania i wiedzy rezydentów Warszawy, natomiast zmierzenie się z zagadnieniem trwałości miejskiej tożsamości kulturowej przedzierzgnęło się później w pełnowymiarowe studium o miejskiej przestrzeni tożsamości Warszawy [Madurowicz 2007a], czyli rozprawę doktorską. W tej ostatniej, wychodząc od teoretycznej refleksji (i) nad fundamentalnymi kategoriami tożsamości i przestrzeni, zastanowiłem się (ii) nad czasoprzestrzenną tożsamością człowieka i przepracowałem ontologiczno-epistemologiczną strukturyzację przestrzeni, (iii) określiłem status ontologiczny, kulturowe uwarunkowania i istotę przestrzeni tożsamości, aby (iv) po przestudiowaniu miasta jako przestrzeni tożsamości (w ramach dyskursu geografii człowieka i dziedzin pokrewnych) skoncentrować się (v) na Warszawie jako przestrzeni tożsamości, zidentyfikować jej świadectwa, ikonografię i organizację, wreszcie (vi) zgłębić dynamikę warszawskiej przestrzeni tożsamości w kontekście jej trwałości (jak się okaże po dziesięciu następnych latach, ów koncept trwałości znajdzie znacznie szerszy wydzźwięk merytoryczny w postaci mojego habilitacyjnego studium o ciągłości miasta). Rozważania o miejskiej tożsamości i tożsamości przestrzeni osadziłem w gościnnej ramie dziedziny filozofii [m.in. Augustynek 1997; Casey 1993; Freud 1995; Heidegger 1994; Ingarden 1987b; Lipiec 1979; Merleau-Ponty 2001; Skarga 1997], nauk społecznych [m.in. Bokszański 1989; Castells 1982; Garfinkel 1967; Giddens 2002; Jałowiecki, Szczepański 2002; Wallis 1979; Wódz red. 1989], humanistycznych [m.in. Eco 1996; Kula 2002; Melchior 1990; Myśliwski 1999; Rybicka 2003], ścisłych [m.in. Einstein 1999; Einstein, Infeld 1998; Kopczyński, Trautman 1984] i urbanistyczno-architektonicznych [m.in. Bielecki 1996; Gzell red. 2002; Norberg-Schulz 2000; Ostrowski 2001; Staniszkis 1995], ze szczególnym uwzględnieniem dziedziny geografii społeczno-ekonomicznej [m.in. Chojnicki 1999; Kowalczyk red. 2003; Libura 1990; Lisowski 2003; Maik 1992; Rykiel 1999].

Mniej więcej w tym czasie – w latach 2004–2005 – zacząłem współpracować z historykami i etnologami miasta (z Polskiego Towarzystwa Etnologii Miasta), varsavianistami (z Towarzystwa Przyjaciół Warszawy) oraz architektami krajobrazu (z Katedry Sztuki Krajobrazu Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego). Wtedy też wpadłem na pomysł – po wielokrotnych rozmowach z dr. M. Pieniążkiem – aby zorganizować ogólnopolskie obrady o tematyce miejskiej, które łączyłyby w dyskusji przedstawicieli rozmaitych dyscyplin badawczych, zarówno akademików, jak i praktyków. Tak narodziła się idea cyklu „Współczesna przestrzeń miejska”, którego kolejnymi edycjami były konferencje o percepcji, wartościowaniu i kształtowaniu miasta (lata 2006, 2009, 2012) [Madurowicz red. 2007b, 2010a, 2014], a w listopadzie 2017 roku odbywa się czwarta, tym razem dotycząca organizowania współczesnej przestrzeni miejskiej.

Po uzyskaniu stopnia doktora podjąłem ponownie refleksję nad **percepcją przestrzeni miejskiej**, rozwijając dociekania również w ramach **kulturowej hermeneutyki przestrzeni i miasta**. Ta pierwsza dziedzina zainteresowań przyniosła opracowania: ■ o wzajemnej relacji miasta rzeczywistego i wyobrazonego (na przykładzie Warszawy), zapamiętanego i pożądanego [Madurowicz, Pieniążek 2004]; ■ o sposobach wielozmysłowego postrzegania przestrzeni antropogenicznej i przyrodniczej w ujęciu komparatystycznym (na kanwie realiów warszawskich i tatrzańskich) – tutaj posłużyłem się ze współautorką specjalnie dedykowanymi badaniu narzędziami poznawczymi i weryfikacyjnymi, takimi jak: opis, stereotyp, dźwięk, obraz, plan zastany i mapa mentalna (na dwóch poziomach: percepcji bezpośredniej i pośredniej) [Madurowicz, Szumacher 2007]; następnie – już w autorskim projekcie o „Przestrzeni miejskiej w dokumentach życia codziennego” – ■ o urbanistycznym dyskursie geograficzno-historycznym na znaczkach pocztowych [Madurowicz 2010b], w tym przypadku zatem o zinstytucjonalizowanym postrzeganiu przestrzeni

miejskiej, co sytuować można w problematyce wizerunkowej jednostek osadniczych (z perspektywy formalnej, czasowej, tematycznej, społecznej oraz politycznej), potem ■ o mieście interpretowanym przez autorów dzienników i pamiętników [Madurowicz 2011a], co umożliwiło mi operacjonalizację zagadnienia współczynnikami humanistycznym (F. Znanieckiego [1938]), biograficznym i geograficznym, jak też osadzić rozważania w dziedziny geobiografii (rozwijanej przez J. Kaczmarka [2005]) i geografii czasu, a to pozwoliło odtworzyć perspektywę miasta jako scenarii ścieżki życia, jako *habitusu*, jako domeny społecznej i jako miejsca, wreszcie ■ o mieście postrzeganym (i poniekąd kreowanym) przez powojennych poetów piosenki [Madurowicz 2013a], co z kolei doprowadziło do powiązania ustaleń z zakresu geografii humanistycznej, semiotyki miasta, filozofii miasta oraz literaturoznawstwa [Markiewicz 1996; Rewers 2005; Toporow 2000; Tuan 1987] (to ostatnie mini-studium wyeksponowało płaszczyzny artystycznego postrzegania i interpretacji przestrzeni miejskiej, a mianowicie: obyczajową, sensualną / zmysłową, diagnostyczną, pamięciową i wyobrażeniową).

Hermeneutykę przestrzeni miejskiej próbowałem natomiast realizować w analizach poświęconych: ■ aksjologii kulturowej przestrzeni Warszawy [Madurowicz 2004b]; ■ semiologii miasta na kanwie polsko-żydowskiej wspólnej egzystencji w Warszawie w ujęciu historycznym [Madurowicz 2006a], po temu reinterpretacyjnie odwołałem się do wykładni kultury nastawionej na treść i wyrażanie oraz triady kultura – anty-kultura – nie-kultura [Lotman, Uspieński 1977]; ■ relacji wiedzy o mieście i wyobraźni o mieście [Madurowicz 2008a]; ■ traktowaniu miasta jako archetypu (zarówno filozoficzno-semiologicznego, mitologiczno-religijnego, historyczno-socjologicznego i architektoniczno-urbanistycznego) [Madurowicz 2008b]; ■ rekonstruowaniu przestrzeni zurbanizowanej w dyskursie pamięciowym, operacyjnym i praktycznym [Madurowicz 2009a].

Równolegle do powyżej zasygnalizowanych typów opracowań zdecydowałem się na podążanie tropem miejskiej przestrzeni nacechowanej przez obecność turystów. I tak – w ramach **refleksji turystycznej o mieście** – w pierwszym rzędzie postarałem się: ■ rozpoznać ikonografię dedykowaną przyjezdnym w rzeczywistości zurbanizowanej, formalizując repertuar znaków turystycznych pod kątem semiologii, uwypuklając zwłaszcza znaczeniowe aspekty funkcjonowania szaty informacyjnej adresowanej do przybyszów, zastanawiając się nad zwrotną relacją: realny egzemplarz znaku turystycznego (awizo przedmiotu uwagi) – sfera odniesienia (sensu) i realizacji poznawczej potrzeby turystycznej, więc stosunkiem *signifié ↔ signifiant* (formalizacja ↔ esencjonalizacja) [Madurowicz 2007c]; ■ ustalić zakres semantyczny pojęcia „turysty w mieście” [Madurowicz 2008c], analizując motywy i zachowania miejskich turystów oraz ich definiowanie i próby klasyfikacyjne, nakreślając specyfikę turysty na zurbanizowanym obszarze – i wprowadzając do dyskursu turystę w mieście i turystę miejskiego, a także kategorię nie-turystów i nie-mieszkańców; odwołać się do koncepcji przestrzeni turystycznej S. Liszewskiego [1996], przymierzając do niej robocze pojęcia: „faza percepcji” i „faza identyfikacji” turystycznej; proponując również w kontekście przestrzeni turystycznej i statusu turysty idealne (modelowe): „miasto mieszkańców”, „miasto turystów” i „miasto wspólne”; następnie ■ przyjrzeć się fenomenowi miejskiej turystyki architektonicznej w świetle turystyki kulturowej [Madurowicz 2008d]. Trzema moimi studiami o dziedzinie turystyki miejskiej, które niejako rekapituluja autorskie rozważania w tej mierze, ale i wprowadzają nowe wątki, wydają się z kolei: ■ krótka analiza formalna i merytoryczna sposobów rozumienia turystyki miejskiej, gdzie interpretuję ją trojako, czyli – w aspekcie operacyjno-dyskursywnym – jako subdyscyplinę studiów miejskich i jako subdyscyplinę badań nad turystyką *sensu largo*, a także w aspekcie klasyfikacyjno-rzeczywistym jako zjawisko miejskie [Madurowicz 2008e]; ■ fenomenologiczno-turystyczny namysł strukturalny (prowadzony zresztą w duchu geografii kultury) nad kategorią miejsca, identyfikowanego jako fundamentalne uposażenie rzeczywistości,

wspólny mianownik ludzkich dążeń i instrument utożsamiania, jak też fenomen semiotyczny; dyskurs w tym przypadku zakotwiczylem w problematyce krajobrazu kulturowego (w tym miejskiego), epistemologii przestrzeni i kodyfikacji kulturowej (za merytoryczną osnowę narracji zaś przedłożyłem fragmenty dokumentacji diarystycznej własnej podróży po Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej) [Madurowicz 2009b]; wreszcie – przygotowany we współautorstwie – ■ porządkujący (w założeniu) przewodnik (*vademecum*) formalno-merytoryczny, charakteryzujący problemowo warszawską przestrzeń turystyczną pod kątem historycznym, podaźowym i infrastrukturalnym, marketingowo-politycznym, wizerunkowym i rankingowym, komunikacyjnym, popytowym i społecznym *sensu largo*, kulturowym, przyrodniczym, tematycznym i wydarzeniowym [Derek, Duda-Gromada, Kosowska, Kowalczyk, Madurowicz 2013]; wzmiankowane opracowanie nosi eklektyczne piętno wielu orientacji intelektualnych obecnych w geografii człowieka, m.in. klasycznej, neopozytywistycznej, humanistycznej, a nawet postmodernistycznej.

Tytułem uzupełnienia, *stricte* miejskimi wędrówkami myślowymi okazały się: ■ historyczno-funkcjonalna analiza dynamiki zmian w przestrzeni Warszawy w czasach polityczno-ustrojowej integracji i dezintegracji regionalnej w latach 1914–1939 oraz 1989–2005 (zatem podczas konsolidacji terenów polskich po okresie zaborów oraz transformacji ustrojowej i reorganizacji systemowej kraju po 1989 roku) na płaszczyznach: fizjonomicznej, społecznej, ekonomicznej, nominalnej i funkcjonalnej, z uwzględnieniem przedsięwzięć infrastrukturalnych, realizacji architektonicznych, działań urbanistyczno-komunikacyjnych, wydarzeń społecznych i politycznych, metamorfoz semantycznych – zarówno w kontekście lokalnym (miejskim), jak i regionalnym (wojewódzkim) [Madurowicz 2005a]; ■ studium poświęcone międzynarodowym relacjom obszaru metropolitalnego Warszawy w zakresie stosunków gospodarczych, współpracy kulturalnej, relacji na niwie nauki, badań i rozwoju, w dziedzinie transportu [Grochowski, Fuhrmann, Madurowicz, Pieniążek, Wilk, Zegar 2006]. Obydwa opracowania, noszące znamię czasu przystępowania Polski do Unii Europejskiej, wpisały się ponadto w pogłębianą przeze mnie problematykę przeobrażeń współczesnej przestrzeni osadniczej (nie tylko miast polskich) i zainicjowaną wówczas ogólnopolską dyskusję temu dedykowaną na forum konferencyjnym [Madurowicz 2007b]. Zintensyfikowaniem refleksji ściśle miejskich – a tym samym po trosze podwójną intelektualną etiudą przygotowawczą przed sumarycznym opracowaniem ustaleń habilitacyjnych – stały się: po pierwsze ■ autorski szkic sporu o istnienie miasta, inspirowany myślą R. Ingardena [1962] i L. Wittgensteina [1997], czyli analiza uwarunkowań formalnych ontologii historycznego fenomenu miasta, rozpisana dychotomicznie na czterech komplementarnych poziomach: „funkcja – morfologia”, „problem – system”, „niezmiennność – czasoprzestrzeń”, „materia – forma” [Madurowicz 2011b]; po drugie ■ rozpoznanie dziejowego znaczenia miasta w kontekście przestrzeni publicznej, z zaakcentowaniem aspektów takich, jak demokracja miejska, kryteria uczestnictwa w zurbanizowanej domenie publicznej, zmienny status agory, topografia i choreografia miejskiej przestrzeni wspólnej, ekskluzywność przynależności do niej (selektywność przedmiotowa i podmiotowa), społeczno-ekonomiczny system zależności, zachęt i sankcji w mieście [Madurowicz 2011c].

Rzec by można, że swoiście „systemowymi” – ponieważ problemowo skoordynowanymi i rozłożonymi w czasie – autorskimi inicjatywami badawczymi, zorientowanymi ściśle na tematykę miejską, stały się podjęte (bądź współrealizowane) przeze mnie cztery projekty, czyli: ■ wcześniej wzmiankowany cykl konferencji o współczesnej przestrzeni miasta (2006, 2009, 2012 i 2017), myślowo rozpisany zgodnie z dawnymi założeniami A. Wallisa [1977], zatem poddających pod interdyscyplinarną dyskusję zagadnienia postrzegania, wartościowania, kształtowania i organizowania dzisiejszych obszarów zurbanizowanych [Madurowicz red. 2007b, 2010a, 2014]; ■ niefinansowany instytucjonalnie autorski projekt pt. „Przestrzeń miejska w dokumentach życia codziennego”, zapoczątkowany w roku 2010, urzeczy-

wistniane równolegle na trzech płaszczyznach (naukowej, dydaktycznej i popularyzatorskiej), stanowiący próbę dokumentowania obecności dyskursu miejskiego w wybranych formach międzyludzkiej komunikacji (m.in. dziennikach, listach, plakatach, znaczkach pocztowych, monetach i banknotach, planach i mapach, pocztówkach, kronikach i filmach dokumentalnych oraz sferze wirtualnej) [Madurowicz 2010b, 2011a, 2013a]; ponadto ■ również niefinansowany instytucjonalnie autorski projekt pt. „Miejskie klucze interpretacyjne”, uruchomiony w roku 2011, także realizowany na trzech wspomnianych płaszczyznach, a będący propozycją strukturalnej interpretacji rzeczywistości osadniczej przez pryzmat jej morfologii, przy wykorzystaniu (opracowanych przeze mnie na niwie geografii miasta) 10 współczynników geosemiotycznych (tj. kontekstu, typu, zorganizowania, stałości, przejrzystości, otwartości, dyskretności, prostości, oryginalności oraz przyrodniczości), autorsko zoperacjonalizowanych, natomiast wywiedzionych z kolei z pism I. Calvino [2009], U. Eco [1996], E.T. Halla [2001] i W. Toporowa [2000] – co można potraktować jako moją próbę roboczej transpozycji narzędzi humanistycznych na grunt nauki przestrzenno-społecznej (*vide* punkt II (K) w Załączniku 3. – referat nr 31); wreszcie ■ transdyscyplinarny projekt naukowy – finansowany w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (*vide* punkt II (I) w Załączniku 3.) – nt. „Topo-Grafie: Miasto, Mapa, Literatura”, realizowany w latach 2014–2017, a poświęcony przestrzeni Warszawy w dziełach M. Białoszewskiego, L. Tyrmanda, M. Hłaski i T. Konwickiego [Madurowicz 2015] – było to przedsięwzięcie pomyślane jako wspólny wysiłek badawczy reprezentantów literaturoznawstwa, kulturoznawstwa i geografii miasta.

Za dotychczasowe zwięźcenie autorskich badań przestrzeni miejskiej mogę uznać: *primo* – ponowne zaproszenie do interdyscyplinarnej dyskusji przedstawicieli różnych dziedzin zajmujących się – naukowo i praktycznie – bytem zurbanizowanym (wzmiankowana wyżej konferencja dotycząca organizowania współczesnego miasta, listopad 2017 roku); *secundo* – studium o ciągłości miasta [Madurowicz 2017a] (*vide* punkt IV niniejszego autoreferatu); *tertio* – głosę do rozprawy o ciągłości miasta, pomyślaną jako przymiarkę do epistemologicznych rozważań nad sposobem pytania o ciągłość (w ujęciu logiczno-syntaktycznym, zatem akcentującym istotę i formułę stawiania pytania pod adresem wybranego zagadnienia) [Madurowicz 2017b].

■ Nurt badawczej refleksji metodologiczno-poznawczej

Badawczym próbom merytorycznego rozwiązywania problemów miejskich przychodziły w sukurs studia nad zagadnieniami epistemologicznymi. Przed doktoratem zdecydowałem się dwukrotnie poddać analizie **sposoby operacjonalizacji** rozpoznawanej **rzeczywistości przez pryzmat geografii**. Wczesnym przeegzaminowaniem tej tematyki było ■ robocze nakreślenie synkretycznego charakteru dziedziny geografii i geograficznych dróg, które mogą prowadzić do wiedzy – dróg niekiedy podpowiedzianych przez inne dyscypliny nauki [Madurowicz 2001b]; jednym z wątków opracowania uczyniłem podważanie domniemanej „prawowierności” metodologicznej geografii (czy istnieje kanoniczny paradygmat prowadzenia badań w ramach dziedziny?). Zorientowaną na pojęcie przestrzeni stała się z kolei pierwsza z moich prób ■ interpretacji tego terminu w *praxis* badań geograficznych, gdzie zastanowiłem się nad proveniencją myślowego fenomenu „przestrzeni” funkcjonującej niczym *differentia specifica* geografii, chociaż ta ów fenomen zapożyczyła konceptualnie z dorobku intelektualnego pospołu filozofii i fizyki [Madurowicz 2003b]. Tamten dyskurs osadziłem ponadto w kontekście filozofii nauki i logiki stawiania pytań pod adresem otaczającego świata.

Natomiast już po doktoracie metodologiczną i poznawczą refleksję rozwinąłem w kilku aspektach. Najpierw badawczo przyjrzałem się **geografii człowieka**, proponując, ■ aby w procesie poszukiwania i wyjaśniania tożsamości miejsca posługiwać się innym konceptem od modeli człowieka dotąd funkcjonujących w tej subdyscyplinie, a miano-

wicie figurą „człowieka miejscowego” (*homo localis*), przedkładając jego wstępną charakterystykę i sposoby rozpoznawania (przy okazji tych rozważań postawiłem jedno z istotniejszych dla mnie pytań: czy człowiek stanowi cel, czy raczej środek poznania w badaniach geograficznych?) [Madurowicz 2006b]. Nieco później zdecydowałem się ■ metodologicznie przeanalizować status technik badawczych w geografii człowieka, dociekając ich źródłowego pochodzenia i zasadności posługiwania się paradygmatami [Madurowicz 2007d]. Doszedłem wówczas do wniosku, że nie tylko pojmowanie przestrzeni, ale także sposoby prowadzenia procedur eksploracyjnych i eksplanacyjnych są (tylko i aż) twórczą adaptacją epistemologiczną na gruncie geografii człowieka, która nie doczekała się żadnego oryginalnego paradygmatu, a która nieodmiennie pozostaje uzależniona od nauk społecznych, ekonomicznych, humanistyki, jak również od nauk ścisłych.

Kontynuowałem także zainicjowany uprzednio wątek **hermeneutyki przestrzeni**, skupiając uwagę: bądź to ■ na kategorii granicy w przestrzennej rzeczywistości zorganizowanej przez ludzi [Madurowicz 2006c] – z uwypukleniem funkcji granicy (delimitacyjnej / domykającej, orientacyjnej, identyfikacyjnej, zdradzającej dynamikę uposażenia świata, strukturalizującej realia, dowodzącej obecności określonej jakości, grającej rolę linii zagrożenia) oraz z postawieniem paru kwestii epistemologicznych (m.in. czy granica jest faktem mentalnym, czy raczej fizycznym rysem otoczenia? w jakim stopniu granice są stabilne jako markery charakteryzujące zróżnicowanie przestrzenne? kiedy kategorię granicy stosować jako kryterium poznawcze?); bądź też ■ na wykładni miejsca w kontekście fenomenologii przestrzeni [Madurowicz 2009c], z pogłębieniem namysłu nad istotą miejsca w uniwersum człowieka, intuicyjnością aktu kulturowego tworzenia i odkrywania miejsca, wreszcie intencyjnością obecności miejsca (jako nieobojętnego bodźca przestrzennego i komunikatu znaczącego). W zakres metodologicznej refleksji nad przestrzenią niewątpliwie moglibyśmy włączyć również kilka opracowań dotyczących ■ percepcji przestrzeni miejskiej, zasygnalizowanych wyżej [Madurowicz, Pieniążek 2004; Madurowicz, Szumacher 2007; Madurowicz 2010b, 2011a, 2013a].

Trzy ostatnie odsłony moich rozważań metodologicznych poświęciłem zagadnieniom na pozór odrębnym, lecz jakkolwiek spokrewnionym intelektualnie. Po pierwsze, ■ zmierzyłem się z pojęciem prawdy w geograficznych badaniach, a w ramach tego opracowania starałem się zidentyfikować rodzaje prawdy, do której dążą rozmaici przedstawiciele geografii w swoich naukowych przedsięwzięciach, spróbowałem tedy odnaleźć w zamierzeniach i ustaleniach geografów ekwiwalenty prawdy wedle wykładni epistemologicznej, ontologicznej, metafizycznej, logiczno-semantycznej, *last but not least* – w świetle refutacji prawdy [Madurowicz 2012a]. Po drugie, formalnie przestudiowałem – ze wskazaniem jej przesłanek – ■ typy pasji poznawczej w oglądzie rzeczywistości, czego wynikiem były zwłaszcza: robocza klasyfikacja badaczy (badacz zgorzkniały, radosny, powściągliwy, romantyczny, racjonalny, postulujący, eklektyczny, pozytywistyczny, eksplorujący, badacz-koneser, kontemplujący, badacz-autor), analiza postaw poznawczych i stanowisk intelektualnych, predestynujących do naukowego zawierania znajomości ze światem, w końcu – rekapitulacja motywów podróży poznawczych w dziejach człowieka [Madurowicz 2013b]. Po trzecie, we wspomnianej już wcześniej glosie do rozprawy o ciągłości miasta pragnąłem prześledzić ■ schematy zadawania pytań o podstawowe kategorie kulturowe (np. rzecz, kultura, miasto, piękno), aby ustalić ich punkty wspólne i wydobyć z nich logiczną „przystawalność” do zagadnienia ciągłości [Madurowicz 2017b].

■ Nurt badawczej refleksji interdyscyplinarnej

Naukowy dyskurs geograficzny postrzegam jako przekonujący poznawczo wtedy, gdy wykracza poza utarte procedury i sprawdza granice obowiązywania własnych tez i konstatacji dopiero w konfrontacji z aspiracjami i konkluz-

zjami innych dziedzin wiedzy. Toteż cierpliwie planowałem (tak przed uzyskaniem stopnia doktora, jak i później) analizy rozpięte między badawczą optyką geografii a spojrzeniami bliższych i dalszych względem niej nauk, zrazu na płaszczyźnie multidyscyplinarności, potem zaś inter- i transdyscyplinarności (kiedy to przedmiot intelektualnego zainteresowania zdawał się – i wciąż zdaje – wymykać rutynowym afiliacjom akademickich podziałów dziedzinowych).

Merytoryczne wątki przestrzenne, miejskie i kulturowe – upatrzone zarówno w łonie samej geografii, jak i na jej obrzeżach – starałem się przeto rozszerzyć na inne pola refleksji. I tak, ■ w geograficznej analizie kategorii czasoprzestrzeni niezbędnym kontekstem okazał się myślowy dorobek **filozofii** (w tym podpowiedzi Kartezjusza czy I. Kanta – chodzi wszelako tutaj o wytyczenie fundamentalnego układu odniesienia dla jakichkolwiek przedsięwzięć poznawczych) [Madurowicz 2003b], podobnie jak przy moich studiach: ■ nad tożsamością przestrzeni i tożsamością miasta [Madurowicz 2007a]; ■ nad kategorią miejsca w dziejowo-kulturowym uniwersum człowieka (w tym przypadku fenomenologia stała się równoprawnym – wobec geografii – kluczem rozumienia rzeczywistości) [Madurowicz 2009c] oraz ■ nad znaczeniem miejsca jako przestrzennej sytuacji dialogicznej (z zaakcentowaniem jego funkcji, konstytucji, semantyki, synchronicznej relacyjności i diachronicznej dynamiki – oraz – z autorskim przyporządkowaniem sekwencji procesów: „poznawanie → wartościowanie → kształtowanie → organizowanie → użytkowanie → przeżywanie” sekwencji kategorii przestrzennych: „przestrzeń → miejsce → terytorium → region → dom → sfera kontemplacji przestrzennej i obyczajowości”) [Madurowicz 2007e]; w rozważaniach ■ nad ontologią miasta (we wcześniej wspomnianym eseju o problematycznym istnieniu miasta, na zasadzie roboczej analogii wywiedzionej z myśli R. Ingardena i L. Wittgensteina) [Madurowicz 2011b]; ■ nad kategorią prawdy w badaniach geograficznych (kiedy intelektualnymi mecenasami w mojej próbie klasyfikacji konkretnych zapatrywań i realizacji poznawczych geografów okazali się filozoficzni orędownicy epistemologicznej tematykacji prawdy w ujęciu klasycznym – gdy *res cogitans* = *res extensa*, oraz nieklasycznym – gdy istotą prawdziwości jest spełnienie przyjętych kryteriów, ponadto zwolennicy ontologicznej i metafizycznej tematykacji prawdy, rzecznicy logiczno-semantycznej wykładni prawdy – gdy formułujemy definicję zdania prawdziwego, wreszcie wyznawcy poglądu, że prawdy nie ma) [Madurowicz 2012a]; jak również ■ nad fenomenem pasji poznawczej, jej przesłanek i towarzyszących jej postaw światopoglądowych [Madurowicz 2013b].

Dla dyskursu geograficznego **semiotyka** stała się pożytecznym narzędziem zarówno ■ w procedurze rozpoznawania świata miejskiego w historyczno-kulturowym opracowaniu poświęconym relacji ludności żydowskiej i polskiej w przestrzeni Warszawy [Madurowicz 2005b], z konceptualizacją owego świata w trójpodziale na: kulturę obowiązującą i opozycyjną wobec niej: anty-kulturę (w planie wyrażania, czyli na poziomie kultury jako tekstu) oraz nie-kulturę (w planie treści, czyli na poziomie kultury jako systemu); jak też ■ podczas identyfikacji wspólnych płaszczyzn badawczych geografii i literatury [Madurowicz 2012b], gdyż jednym z podłoży relacji obydwu tych dziedzin jest doświadczenie kulturowe i próby jego dokumentacji, do istotnych myślowo spotkań przestrzenno-tekstowych należą zagadnienia takie, jak tożsamość, miejsce i podróż, a wtórne systemy modelujące (ugruntowane koncepcyjnie w domenie semiotyki) stanowią efektywny instrument interpretacji zjawisk kulturowych zachodzących w przestrzeni.

A skoro o **literaturze** mowa, to badania osadzone w przejściowej sferze wymiany intelektualnej między geografiami a literaturą prowadzę w miarę równolegle, chociaż incydentalnie, do zarysowanych wyżej transdyscyplinarnych studiów. Opracowaniem o charakterze systematyzującym i porządkującym ■ związki geografii i literatury starałem się wskazać kontekst kulturowy formalnego i merytorycznego pokrewieństwa tych dwu dziedzin i możliwe obszary współpracy – wprawdzie z geograficznego punktu widzenia (m.in. w następujących aspektach: geografia kultury; zwrot behawioralny i humanistyczny; operacjonalizacja przestrzeni kultury; geopoetyka; turystyka literacka; koncep-

tualizacja tożsamości, miejsca i podróży; geograficzne uwarunkowania powstawania literatury; procedury opisywania i czytania świata; klasyfikacja i kwalifikacja rzeczywistości poprzez wtórne systemy modelujące; regionalizm w literaturze; wzajemne źródła inspiracji badawczej; lingwistyka przestrzeni) [Madurowicz 2012b]. Poniekąd ucieleśnieniem zapowiadanych w tym opracowaniu postulatów merytoryczno-metodycznych stały się zaś ■ (tytułem inauguracji 30 refleksji w rzeczonym opracowaniu i poprzedzającej formalnej doń przymiarki partykularnej) trójdzielne spojrzenie na przestrzeń miejską oddaną w przekazach pamiętnikarskich [Madurowicz 2011a]; następnie już ■ studium o zmysłowo-obyczajowej urbanistyce u powojennych poetów piosenki [Madurowicz 2013a], gdzie przebadalem miejską rzeczywistość przefiltrowaną przez moralną i estetyczną wrażliwość twórców, którzy swoim dziełem podpowiadali masowej publiczności sposób odbioru otoczenia; oraz ■ rozbudowana analiza tekstu warszawskiego literatury L. Tyrmanda – prowadzona w duchu semiotyki i geografii społecznej (miejskiej geografii obyczajowej), niemniej ściśle usadowiona w materii literaturowej pisarza (powieści, opowiadania, reportaże, artykuły, dziennik) [Madurowicz 2015]; tutaj z perspektywy formalnej zidentyfikowałem topografię obecną w literaturze (pięknej, publicystycznej i diarystycznej), sformalizowałem urbanistyczno-architektoniczny katalog składowych tkanki miejskiej odwzorowanej u Tyrmanda, odzwierciedliłem kartograficznie miejskie realia przedstawione we wzmiankowanym dziele, wreszcie wyeksponowałem wymiar społeczno-obyczajowy (wraz z kodyfikacją zbiorowości miejskiej i jej przestrzennej przynależności).

Rozpoznania z kręgu **architektury** i **urbanistyki** towarzyszyły mi nadto w pogłębianiu refleksji nad semantyczną analizą kategorii miejsca [Madurowicz 2007e], jak również nad miejskim tropem turystycznym – w krótkiej charakterystyce turystyki architektonicznej [Madurowicz 2008d].

Na koniec wypada wspomnieć, że wątek wywiedziony z dziedziny **fizyki** okazał się kluczowy dla moich badań statusu przestrzeni w geografii [Madurowicz 2003b], horyzont dziedziny **historii** zdawał się stale obowiązujący i dyscyplinujący w studiach nad warszawską sferą *sacrum* [Madurowicz 2002ac], nad przestrzenią Warszawy w dobie integracji europejskiej [Madurowicz 2005a] i w świetle dziejowej koegzystencji ludności polskiej i żydowskiej w tym mieście [Madurowicz 2006a], w wielopłaszczyznowym namyśle nad warszawską tożsamością [Madurowicz 2007a], w geograficzno-historycznym dyskursie o mieście uwiecznionym na znaczkach pocztowych [Madurowicz 2010b], a co szczególnie ważne – w rozprawie o ciągłości miasta [Madurowicz 2017a].

■ Próba podsumowania

Zrelacjonowane tutaj pokrótce badania prowadziłem konsekwentnie, rozszerzając i pogłębiając dyskurs, cierpliwie go wzbogacając o nowe płaszczyzny naukowej refleksji. **Miasto** stało się dla mnie intelektualnym punktem wyjścia i odniesienia, ale nie wszystkie przedsięwzięcia poznawcze orientowałem na domenę zurbanizowaną.

Niemal za każdym razem, kiedy rozpoczynałem badanie, moja myśl biegła dwutorowo: merytorycznie (treściowo) i metodologicznie (strukturalnie, formalnie i technicznie), zatem pytaniom „co?“, „kto?“, „gdzie?“ i „kiedy?“ asystowało pytanie „jak?“, a zarówno na wstępnym, jak i na końcowym etapie badawczym uwypuklało się (stale jednak obecne podczas całej procedury dociekania) pytanie „dlaczego?“ (rzadziej: „po co?“). Dodam, że towarzyszyło mi też uparcie przeświadczenie, że nie tylko wewnętrzna logika prowadzonego badania i nie wyłącznie wewnętrzna adekwatność merytoryczna tudzież koherencja metodologiczna w ramach dziedziny geografii potrafią zapewnić mniejszą bądź większą satysfakcję poznawczą, ale nade wszystko trzeba starać się usytuować obrane zagadnienie w **kontekście (a)** doświadczenia innych nauk oraz **(b)** czasowej i przestrzennej zmienności kryteriów interpretacji rzeczywistości.

Zdecydowałem się nie rozpraszać publikacyjnie i nie zwielokrotniać czy wręcz powtarzać ustaleń i refleksji raz już podanych do powszechnej wiadomości, wychodziłem bowiem z założenia, że intelektualną energię w znaczniejszym stopniu warto poświęcić **nowym** eksploracjom (pionierskim, pogłębiającym lub poszerzającym analizom) aniżeli ten sam materiał myślowy pod rozmaitymi etykietami prezentować na wielu forach. Zdarzały się oczywiście wyjątki, lecz – na szczęście – nieliczne (bo cztery).

Przywołane (na początku punktu V w passusie numer 2) wskaźniki cytowań nie obejmują istotnych **interpretacji** moich refleksji, które rzucają jasne światło na treść i założoną przeze mnie metodykę. Wśród takich właśnie ważnych komentarzy pragnąłbym wymienić tutaj studia: ■ Z. Rykła [2005] o mieście jako miejscu, następnie ■ J. Derdowskiej [2006] o *sacrum* i desakralizacji przestrzeni miejskiej Pragi, a także ■ L. Przybylskiej [2014] o sakralizacji przestrzeni publicznych w Polsce (cała trójka autorów twórczo dyskontuje moje rozważania o warszawskiej sferze *sacrum* [Madurowicz 2002c]), następnie dwie monografie: ■ E. Rybickiej [2014] o geopoetyce, przestrzeni i miejscu we współczesnym literaturoznawstwie (tam poddano wnikliwej analizie moją koncepcję „człowieka miejscowego” [Madurowicz 2006b] oraz refleksje o związkach geografii i literatury [Madurowicz 2012b]) i ■ P. Zmyślonego [2015] o funkcji turystycznej w procesie internacjonalizacji miast (tam z kolei pod dyskusję podano moje opracowania dotyczące miejskiej przestrzeni tożsamości Warszawy [Madurowicz 2007a], jak też porządkujące próby wykładni turystyki miejskiej [Madurowicz 2008ce]).

Dopełnieniem wymiaru dyskursywnego jest wymiar **aplikacyjny**, stąd – tytułem pointy niniejszego podsumowania – godzi się poświęcić chociaż słowo temu wątkowi. Mój dorobek badawczy okazał się przydatny dla przedsięwzięć ■ związanych z turystyką miejską (byłem ekspertem / konsultantem dla „Architektury-Muratora” przy opracowywaniu koncepcji rankingu atrakcyjności turystycznej miast w Polsce) oraz ■ ukierunkowanych na zarządzanie sektorem kultury w ujęciu regionalnym (uczestniczyłem w merytorycznym konsultowaniu strategii rozwoju kultury województwa mazowieckiego) (*vide* pkt II (O) w załączniku 3.). Ponadto moje rozważania dedykowane percepcji i tożsamości przestrzeni miejskiej względnie turystyce miejskiej bywają niekiedy przywoływane jako ■ propozycje konceptualne dla konkretnych przedsięwzięć w przestrzeni miejskiej (m.in. na niwie konserwatorskiej – zob. opracowanie R. Barelkowskiego nt. społecznej percepcji ruin zamkowych jako referencji dla potrzeb ochrony zabytków; na niwie zawiadowania sektorem turystycznym w mieście – zob. opracowanie J. Linianego nt. możliwości zachowania autentyzmu przestrzeni staromiejskich; na niwie architektoniczno-urbanistycznej – zob. opracowanie R. Musiała nt. kompozycji krajobrazu miejskiego oraz jakości i wizerunku współczesnego miasta).

Autorskimi rozpoznaniem badawczymi staram się zainteresować licencjuszy i magistrantów (*vide* punkt I (A) w załączniku 4.), oraz – w formule upowszechniania wiedzy – wszelkich miłośników problematyki miejskiej (*vide* punkty IV (A) i (B) w załączniku 4.). Modułem uzupełniającym względem systematycznie prowadzonej działalności naukowo-badawczej pozostaje zaś ciągle **wymiana myśli** w ramach dyskusji z kulturoznawcami (od 2011 roku) podczas działań Pracowni Studiów Miejskich w Instytucie Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego oraz z varsavianistami (od 2005 roku) w Komisji Historycznej Towarzystwa Przyjaciół Warszawy (*vide* punkt II w załączniku 4.).

■ Cytowana literatura w punkcie V (poza publikacjami własnymi)

- Augustynek Z., 1997, *Czasoprzestrzeń. Eseje filozoficzne*, WFiS Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
 Bielecki C., 1996, *Gra w miasto*, Fundacja Dom Dostępny, Warszawa.
 Bokszański Z., 1989, *Tożsamość – interakcja – grupa*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
 Burszta W.J., 1996, *Czytanie kultury. Pięć esejów*, Wyd. IEiAK Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Poznań.
 Calvino I., 2009, *Wykłady amerykańskie. Sześć przypomnień dla przyszłego tysiąclecia*, Czuły Barbarzyńca Press, Warszawa.

- Casey E.S., 1993, *Getting back into place. Toward a renewed understanding of the place-world*, Indiana University Press, Bloomington–Indianapolis.
- Cassirer E., 1971, *Esej o człowieku*, Czytelnik, Warszawa.
- Castells M., 1982, *Kwestia miejska*, PWN, Warszawa.
- Chojnicki Z., 1985, *Orientacje filozoficzno-metodologiczne geografii*, „Przegląd Geograficzny” LVII, 3, Warszawa.
- Chojnicki Z., 1999, *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii*, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.
- Derdowska J., 2006, *Praskie przemiany. Sacrum i desakralizacja przestrzeni miejskiej Pragi*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków.
- Eco U., 1996, *Nieobecna struktura*, Wyd. KR, Warszawa.
- Einstein A., 1999, *Pisma filozoficzne*, Wyd. IFiS PAN, Warszawa.
- Einstein A., Infeld L., 1998, *Ewolucja fizyki*, Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Eliade M., 1996, *Sacrum i profanum. O istocie religijności*, Wyd. KR, Warszawa.
- Freud Z., 1995, *Kultura jako źródło cierpień*, Wyd. KR, Warszawa.
- Hall E.T., 2001, *Ukryty wymiar*, MUZA SA, Warszawa.
- Heidegger M., 1994, *Bycie i czas*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Husserl E., 1990, *Idea fenomenologii – 5 wykładów*, „Biblioteka Klasyków Filozofii”, PWN, Warszawa.
- Garfinkel H., 1967, *Studies in ethnomethodology*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, New York.
- Giddens A., 2002, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Gzell S. (red.), 2002, *Krajobraz architektoniczny Warszawy końca XX wieku*, Towarzystwo Urbanistów Polskich, Akapit-DTP, Warszawa.
- Ingarden R., 1962, *Spór o istnienie świata*, tom I, PWN, Warszawa.
- Ingarden R., 1987a, *Książeczka o człowieku*, Wyd. Literackie, Kraków.
- Ingarden R., 1987b, *Spór o istnienie świata*, tom II, PWN, Warszawa.
- Jałowiecki B., Szczepański M.S., 2002, *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Wyd. Nauk. Scholar, Warszawa.
- Kaczmarek J., 2005, *Podejście geobiograficzne w geografii społecznej. Zarys teorii i podstawy metodyczne*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kopczyński W., Trautman A., 1984, *Czasoprzestrzeń*, PWN, Warszawa.
- Kowalczyk A. (red.), 2003, *Theoretical and methodological aspects of geographical space at the turn of century*, Wyd. WGiSR Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Kula M., 2002, *Nosniki pamięci historycznej*, Wyd. DiG, Warszawa.
- Libura H., 1990, *Percepcja przestrzeni miejskiej*, „Studia Regionalne i Lokalne” nr 31, Warszawa.
- Lipiec J., 1979, *Ontologia świata realnego*, PWN, Warszawa.
- Lisowski A., 2003, *Koncepcje przestrzeni w geografii człowieka*, Wyd. WGiSR Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Liszewski S., 1996, *Przestrzeń turystyczna*, „Turystyka” 5, 2, s. 87–103.
- Lotman J., Uspieński B., 1977, *O semiotycznym mechanizmie kultury*, [w:] E. Janus, M.R. Mayenowa (red.), *Semiotyka kultury*, PIW, Warszawa, s. 147–170.
- Maik W., 1992, *Podstawy geografii miast*, Wyd. Uniwersytetu M. Kopernika, Toruń.
- Markiewicz H., 1996, *Wymiary dzieła literackiego*, „Klasyki współczesnej polskiej myśli humanistycznej”, Universitas, Kraków.
- Melchior M., 1990, *Zagłada a tożsamość. Polscy Żydzi ocaleni „na aryjskich papierach”*, *Analiza doświadczenia biograficznego*, Wyd. IFiS PAN, Warszawa.
- Merleau-Ponty M., 2001, *Fenomenologia percepcji*, Aletheia, Warszawa.
- Myśliwski G., 1999, *Człowiek średniowiecza wobec czasu i przestrzeni*, Wyd. Krupski i S-ka, Warszawa.
- Norberg-Schulz C., 2000, *Bycie, przestrzeń i architektura*, Wyd. Murator, Warszawa.
- Ostrowski W., 2001, *Wprowadzenie do historii budowy miast. Ludzie i środowisko*, Oficyna Wyd. Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Plessner H., 1988, *Pytanie o conditio humana*, PIW, Warszawa.
- Przybylska L., 2014, *Sakralizacja przestrzeni publicznych w Polsce*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Ralph E.C., 1976, *Place and placelessness*, Pion Ltd., London.
- Rewers E., 2005, *Post-polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Universitas, Kraków.
- Rybińska E., 2003, *Modernizowanie miasta. Zarys problematyki urbanistycznej w nowoczesnej literaturze polskiej*, Universitas, Kraków.
- Rybińska E., 2014, *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich*, Universitas, Kraków.
- Rykiel Z., 1999, *Przemiany struktury społeczno-przestrzennej miasta polskiego a świadomość terytorialna jego mieszkańców*, „Prace Geograficzne” IGiPZ PAN nr 170, Warszawa.
- Rykiel Z., 2005, *Miasto jako miejsce a przemiany jego architektury. symboliki i świadomości terytorialnej mieszkańców*, [w:] B. Jałowiecki, A. Majer, M.S. Szczepański (red.), *Przemiany miasta. Wokół socjologii Aleksandra Wallisa*, Wyd. Nauk. Scholar, Warszawa, s. 68–82.
- Skarga B., 1997, *Tożsamość i różnica*, Znak, Kraków.
- Staniszkis M., 1995, *Planowanie krajobrazu Warszawy XX–XXI*, „Krajobraz Warszawski”, Warszawa.
- Tischner J., 1982, *Zło w dialogu kuszenia*, Znak, Kraków.
- Toporow W., 2000, *Miasto i mit. słowo / obraz terytorialny*, Gdańsk.
- Tuan Y.F., 1987, *Przestrzeń i miejsce*, PIW, Warszawa.
- Wallis A., 1977, *Miasto i przestrzeń*, PWN, Warszawa.
- Wallis A., 1979, *Informacja i gwar. O miejskim centrum*, PIW, Warszawa.
- Wittgenstein L., 1997, *Tractatus Logico-Philosophicus*, „Biblioteka Klasyków Filozofii”, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Wódcz J. (red.), 1989, *Przestrzeń znacząca*, „Studia Socjologiczne”, Śląski Instytut Naukowy, Katowice.
- Zmysłony P., 2015, *Funkcja turystyczna w procesie internacjonalizacji miast*, Wyd. Proksenia, Poznań–Kraków.
- Znaniecki F., 1938, *Socjologiczne podstawy ekologii ludzkiej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” nr 18, s. 89–119.
- Znaniecki F., 1973, *Socjologia wychowania*, PWN, Warszawa.

▪ Lista publikacji własnych omówionych w punkcie V

Pełną listę publikacji własnych zawarto w załączniku 3, do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego, oświadczenia innych autorów o współautorstwie artykułów zawiera załącznik 5, a kserokopie wiodących merytorycznie 11 artykułów oraz egzemplarz 1 książki (poniżej wyróżnionych **czcionką pogrubioną**) stanowią załącznik 7.

- Madurowicz M., 2001a, *Dwulicowość sacrum miasta*, [w:] I. Jajdzewska (red.), *Miasto postsocjalistyczne – organizacja przestrzeni i jej przemiany* (cz. II), Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 55–62.
- Madurowicz M., 2001b, *Wszystkie drogi prowadzą do Rzymu? O synkretyzmie geografii*, [w:] I. Lęcka (red.), *Geografia różnorodności – różnorodność w geografii*, Wyd. WGiSR Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 169–177.
- Madurowicz M., 2002a, *O sferach sacrum i profanum w przestrzeni kulturowej miasta*, [w:] E. Orłowska (red.), *Kultura jako przedmiot badań geograficznych*, Oddział Wrocławski PTG – Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 111–125.
- Madurowicz M., 2002b, *Miasto jako wielowymiarowy pryzmat kultury*, [w:] E. Orłowska (red.), *Kultura jako przedmiot badań geograficznych. Studia teoretyczne i regionalne*, Oddział Wrocławski PTG – Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 65–74.
- Madurowicz M., 2002c, *Sfera sacrum w przestrzeni miejskiej Warszawy*, Wyd. Akademickie Dialog, Warszawa.
- Madurowicz M., 2003a, *Trwałość miejskiej tożsamości kulturowej. Casus Warszawy*, [w:] I. Sagan, M. Czepczyński (red.), *Wymiar i współczesne interpretacje regionu*, Uniwersytet Gdański – Katedra Geografii Ekonomicznej, Gdańsk–Poznań, s. 197–203.
- Madurowicz M., 2003b, *Space in Geography Otherwise. A Broader Perspective on the Concept of Space in Geography*, [w:] A. Kowalczyk (red.), *Geographical Space at the Turn of the Century. Theoretical and Methodological Challenges*, University of Warsaw, Faculty of Geography and Regional Studies, Warsaw, s. 231–236.
- Madurowicz M., Pieniążek M., 2003, *Zmiany zagospodarowania miejsca w świadomości mieszkańców Warszawy – skwer Bolesława Prusa przy Krakowskim Przedmieściu*, [w:] I. Jajdzewska (red.), *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 255–266.
- Madurowicz M., 2004a, *Absolutny wymiar przestrzeni miejskiej*, [w:] D. Jędrzejczyk (red.), *Humanistyczne oblicze miasta*, Wyd. WGiSR Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 95–135.
- Madurowicz M., 2004b, *Aksjologia największego kwartału Warszawy*, [w:] A. Koseski, A. Stawarz (red.), *Sfera sacrum i profanum w kulturze współczesnych miast Europy Środkowej*, Polskie Towarzystwo Etnologii Miasta, Warszawa–Pułtusk, s. 81–84.
- Madurowicz M., Pieniążek M., 2004, *Changes in the Management of Urban Space in the Eyes of the Inhabitants of Warsaw*, [w:] F. Eckardt, P. Kreisl (red.), *City Images and Urban Regeneration*, Peter Lang, Frankfurt am Main, s. 113–125.
- Madurowicz M., 2005a, *The city in the times of integration. The Warsaw's case*, [w:] I. Bicik, T. Havlicek (red.), „Acta Universitatis Carolinae” Geographica, XXXVIII, 1, Univerzita Karlova v Praze, s. 231–245.
- Madurowicz M., 2005b, *Warszawska przestrzeń zerwanego dialogu międzykulturowego w aspekcie semiologii miasta*, [w:] A. Koseski, A. Stawarz (red.), *Przestrzenie dialogu międzykulturowego we współczesnych miastach Polski*, Polskie Towarzystwo Etnologii Miasta, Warszawa–Pułtusk, s. 37–42.
- Madurowicz M., 2006a, *Warszawska przestrzeń zerwanego dialogu międzykulturowego w aspekcie semiologii miasta* [w:] B. Soukupova, A. Stawarz, Z. Jurkova, H. Novotna (red.), *The Central European City as a Space for Dialogue? (examples: Prague and Warsaw)*, Zing Print, Charles University in Prague, „Etnické studie” 3, Bratislava, s. 159–168.
- Madurowicz M., 2006b, *Tożsamość homo localis w geografii człowieka*, [w:] W. Maik, K. Rembowska, A. Suliborski (red.), *Człowiek w badaniach geograficznych*, Wyd. Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 169–179.
- Madurowicz M., 2006c, *The Idea of the Border in Human World (Selected Aspects)*, [w:] P. Korec (red.), „Acta Geographica Universitatis Comenianae”, nr 48, Univerzita Komenského v Bratislave, s. 125–131.
- Grochowski M., Fuhrmann M., Madurowicz M., Pieniążek M., Wilk W., Zegar T., 2006, *Warsaw Metropolitan Area in an International Relations Network*, „Miscellanea Geographica” vol. 12, University of Warsaw – Faculty of Geography and Regional Studies, Warsaw, s. 215–223.
- Madurowicz M., 2007a, *Miejska przestrzeń tożsamości Warszawy*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Madurowicz M. (red.), 2007b, *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wyd. WGiSR Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Madurowicz M., 2007c, *Miejska semiosfera turystyczna. Ujęcie teoretyczne*, [w:] W. Kurek, R. Pawłusiński (red.), *Studia nad turystyką. Prace ekonomiczne i społeczne. Geograficzne, społeczne i ekonomiczne aspekty turystyki*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, s. 103–112.
- Madurowicz M., 2007d, *Sztukielto i wiara w geografii człowieka*, [w:] W. Maik, K. Rembowska, A. Suliborski (red.), *Geografia a przemiany współczesnego świata*, Wyd. Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 231–242.
- Madurowicz M., 2007e, *Znaczenie miejsca – monolog czy dialog?* [w:] E. Kuryłowicz (red.), *Architektura. Bezgłośny przekaz głośnych emocji. Integracyjna rola miejsc duchowych dla mieszkańców miast XXI wieku*, International Union of Architects UIA Working Programme „Spiritual Places”, Stowarzyszenie Architektów Polskich SARP, Warszawa, s. 164–168.
- Madurowicz M., Szumacher I., 2007, *Warsztaty porównawcze z percepcji przestrzeni: Warszawa – Tatry. Raport z badania*, [w:] M. Madurowicz (red.), *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wyd. WGiSR Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 309–328.
- Madurowicz M., 2008a, *Miasto to kwestia wyobraźni*, [w:] E.M. Cichy-Pazder (red.), *Kształcenie urbanistów w Polsce. Rola urbanisty w programowaniu procesów rewitalizacji*, Międzynarodowe warsztaty urbanistyczne CHARRETTE, Wyd. Fundacji Twórców Architektury, Poznań, s. 17–19.
- Madurowicz M., 2008b, *Miasta archetypiczne*, [w:] A. Baranowski, A. Awtuch (red.), *Miejsce*, Wyd. Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej, Gdańsk, s. 23–28.
- Madurowicz M., 2008c, *Kto jest turystą w przestrzeni miasta? Poszukiwania badawcze*, [w:] A. Kowalczyk (red.), *Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficzne*, Wyd. WGiSR Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 59–84.
- Madurowicz M., 2008d, *Turystyka architektoniczna*, „Architektura-Murator” 6 (165), s. 64–65.
- Madurowicz M., 2008e, *Rozumienie turystyki miejskiej*, [w:] I. Jajdzewska (red.), *Funkcja turystyczna miast*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 11–16.
- Madurowicz M., 2009a, *W poszukiwaniu traconego miasta*, „ResPublica Nowa” 7, s. 121–124.
- Madurowicz M., 2009b, *Jest miejsce na refleksję. Szkice z fenomenologii pewnej podróży*, [w:] A. Lisowski (red.), „Prace i Studia Geograficzne” tom 42 nt. *Studia z geografii człowieka*, Wyd. WGiSR Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 73–87.
- Madurowicz M., 2009c, *Hermeneutyka miejsca w świetle fenomenologii przestrzeni* [w:] B. Gutowski (red.), *Fenomen genius loci. Tożsamość miejsca w kontekście historycznym i współczesnym*, Muzeum Pałac w Wilanowie i Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa, s. 51–58.
- Madurowicz M. (red.), 2010a, *Wartościowanie współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wyd. WGiSR Uniwersytetu Warszawskiego i Urząd m.st. Warszawy, Warszawa.
- Madurowicz M., 2010b, *Frankowanie przestrzeni miejskiej. czyli dyskurs geograficzno-historyczny na znaczkach pocztowych*, [w:] M. Madurowicz (red.), *Wartościowanie współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wyd. WGiSR Uniwersytetu Warszawskiego i Urząd m.st. Warszawy, Warszawa, s. 89–105.

- Madurowicz M., 2011a, *Przestrzeń miejska znaleziona w dziennikach albo narracja do potęgi drugiej*, [w:] I. Piotrowski, W.K. Pessel (red.), *Opowieści przestrzenne*, „Kultura Miasta” nr 2 (9), Fundacja Miasto, Suwałki, s. 16–30.
- Madurowicz M., 2011b, *Szkic sporu o istnienie miasta*, [w:] K. Marciniak, K. Sikora, D. Sokołowski (red.), *Koncepcje i problemy badawcze geografii. Profesorowi Wiesławowi Maikowi w 70-lecie urodzin*, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 111–118.
- Madurowicz M., 2011c, *Miejskie pro publico bono... Szlachetny aksjomat czy cyniczny idiom?*, [w:] I. Jazdzewska (red.), *Człowiek w przestrzeni publicznej miasta*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 9–21.
- Madurowicz M., 2012a, *Spacer geografa po filozoficznym lesie prawdy. Dziuple i prześwity*, [w:] W. Maik, K. Rembowska, A. Suliborski (red.), *Związki geografii z innymi naukami*, Wyd. Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 89–108.
- 34 Madurowicz M., 2012b, *Za siedmioma górami... Geografia i literatura – świadoma przyjaźń czy intuicyjny romans*, [w:] D. Siwicka, M. Zielińska (red.), *Geografia Słowackiego*, Fundacja Akademia Humanistyczna, Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, s. 360–382.
- Derek M., Duda-Gromada K., Kosowska P., Kowalczyk A., Madurowicz M., 2013, *Problemowe i problematyczne ABC turystyki w Warszawie*, „Prace Geograficzne”, zeszyt 134, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, s. 7–36.
- Madurowicz M., 2013a, *Zmysłowo-obyczajowa urbanistyka u powojennych poetów piosenki (Jeremi Przybora, Agnieszka Osiecka, Wojciech Młynarski)*, „Białostockie Studia Literaturoznawcze”, tom 4, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 63–82.
- Madurowicz M., 2013b, *O łaknieniu poznawczym*, [w:] M. Derek (red.), „Prace i Studia Geograficzne” tom 52 nt. *Turystyka kulinarna*, Wyd. WGiSR Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 135–154.
- Madurowicz M. (red.), 2014, *Kształtowanie współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Madurowicz M., 2015, *Tekst warszawski literatury Tyrmanda*, [w:] A. Karpowicz, P. Kubkowski, W.K. Pessel, I. Piotrowski (red.), *Ceglane ciało, gorący oddech. Warszawa Leopolda Tyrmanda*, Lampa i Iskra Boża, Warszawa, s. 92–119.
- Madurowicz M., 2017a, *Ciągłość miasta. Prolegomena*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Madurowicz M., 2017b, *Jak pytać o ciągłość miasta? Głos do większej całości*, [w:] M. Durydiwka (red.), „Prace i Studia Geograficzne”, zeszyt 3, tom 62, Wyd. WGiSR Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa (zaświadczenie o przyjęciu artykułu do druku: vide punkt II (R) załącznika 3).

Mikołaj Madurowicz